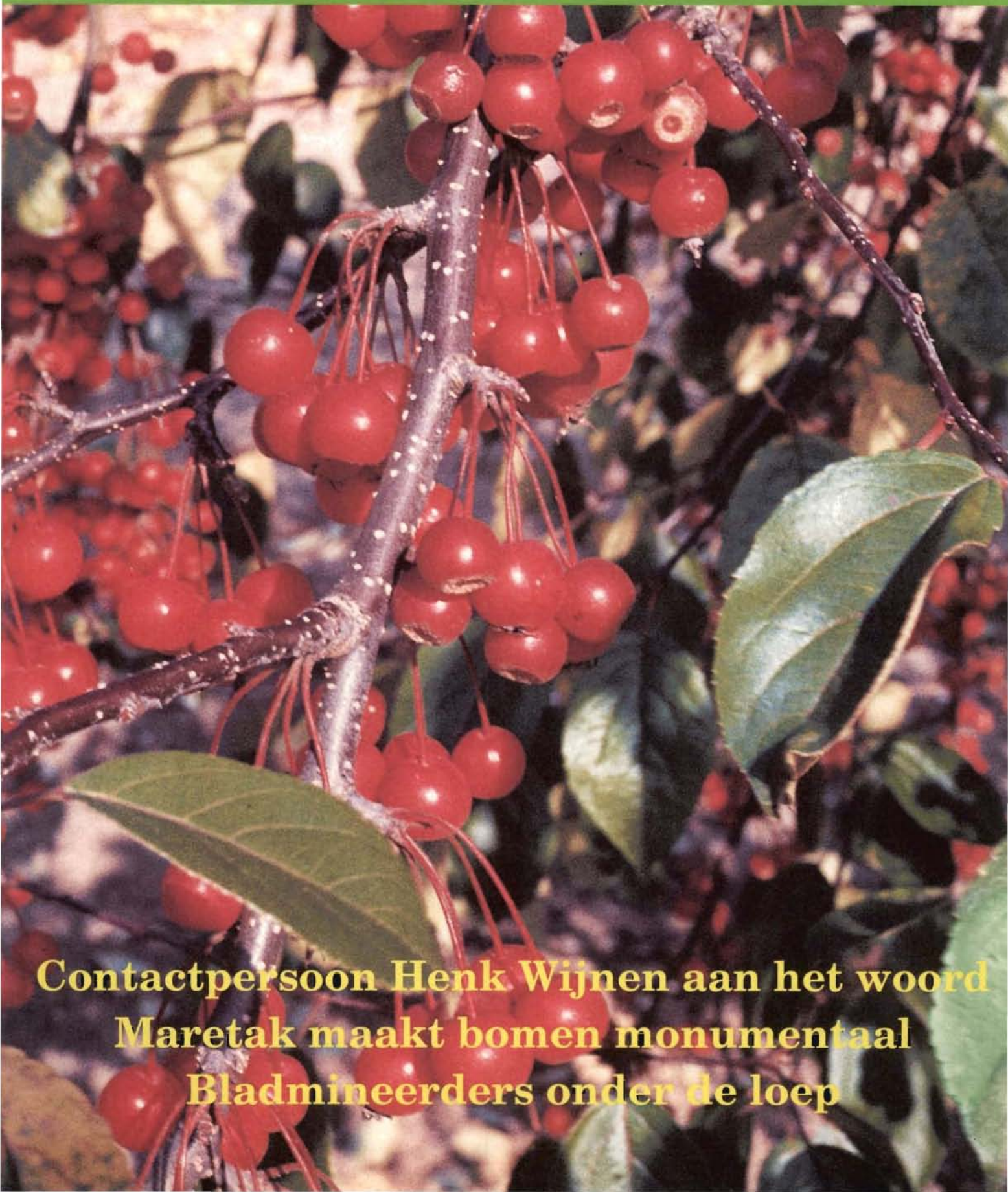

bomen nieuws

Kwartaalblad van de Bomenstichting - nummer 3 - herfst 1999

Contactpersoon Henk Wijnen aan het woord
Maretak maakt bomen monumentaal
Bladmineerders onder de loep

Mr B.M. Visser & partners

*Juridische Raadgevers
Natuur, Bos en Landschap*

Ravenhorsterweg 61, 7103 AR Winterswijk
telefoon en fax: 0543 - 51 85 17
e-mail: bmvisser@gironet.nl

De juiste combinatie:

- natuur- en gebruiksvriendelijk
- aantrekkelijke prijs/kwaliteit-verhouding

Bij het samenstellen van onze collectie vinden wij kwaliteit belangrijker dan de bekendheid van de ontwerper of de fabrikant. Daarom durven wij gerust te stellen dat onze meubels een lang, héél lang leven beschoren zijn. Overtuig u daar zelf van en kom kijken naar

het antiek van de toekomst

Redering & Lakerveld

Lijnmarkt 43, Utrecht (centrum) • Telefoon: 030 - 2 31 51 28
Geopend: dinsdag t/m vrijdag 10 - 18 uur • 's zaterdags 10 - 17 uur

Tot hun dienst

Bewijs uw bomen een dienst met de Bomendienst. Dit onderdeel van Arcadis Heidemij Realisatie is gespecialiseerd in strategische boomverzorging. Onze dienstverlening is gericht op het duurzaam in stand houden van uw bomenbestand.

We doen dit onder meer door:

- leveren en planten van grote bomen
- verplanten van grote bomen
- snoeien
- groeiplaats- en veiligheidsonderzoek
- boomtaxaties
- inventarisatie en controle

- iepziektebestrijding
- bestrijding van luizen en rupsen

Wilt u meer weten:

telefoon: (055) 5999 444

e-mail: bomendienst@arcadis.nl

internet: www.arcadis.nl

Bomendienst bewijst bomen een dienst

Enquêteren en werven

Als donateur steun je een organisatie, omdat je het op de een of andere manier een sympathieke club vindt. Een stichting kent geen jaarvergadering en er hoeft dus ten overstaan van de begunstigers geen verantwoording af te leggen. Daarmee lijkt het alsof we geen zicht hebben op wat er leeft bij de donateurs. Maar dat is niet helemaal het geval, want we krijgen regelmatig ingezonden brieven en telefoontjes en we spreken mensen tijdens donateursdagen en andere gelegenheden. Uit de royale opbrengst van de actie voor het project gemeentelijk boombeleid (ca. f 35.000,-) kunnen we opmaken hoezeer u ons werk waardeert. Een bedankje aan alle gevers is zeker op zijn plaats.

Toch stellen we nadere informatie op prijs. Vandaar dat ongeveer vijf-honderd donateurs bij dit Bomen-nieuws een enquêteformulier hebben ontvangen.

Op pad met de Bomenschouw

Een lezersonderzoek verschaft inzicht over hoe de activiteiten worden ontvangen bij de achterban. Dat geeft inspiratie, is mijn ervaring. Op onze beurt proberen we u te inspireren om in uw omgeving te willen nagaan wie er geïnteresseerd is in het werk van de Bomenstichting. Het is toch vreemd dat een bijna dertigjarige, landelijk werkende stichting nog geen viereneenhalf duizend donateurs heeft. Terwijl er de nodige wapenfeiten zijn waar we trots op mogen zijn. Het begrip Monumentale bomen is in elke gemeente wel bekend en vele besteden op één of andere wijze speciale aandacht aan deze bomen. Om over de activiteiten voor het behoud van de iep nog maar te zwijgen. Voor de voltooiing van het project waarvoor u met elkaar de eerder genoemde som gelds bijeenbracht, konden we inmiddels twee projectmedewerkers aanstellen. Kortom, we timmeren flink aan de weg.

Timmert u met ons mee en werft u enkele nieuwe begunstigers? Om het u gemakkelijk te maken, hebben we een wervingskaart bijgesloten. We stellen er ook wat tegenover. U kunt een dag mee aan het werk met

Luc Noordman, boomverzorgingsspecialist en de Bomenschouw van de Bomenstichting. Een dag naar monumentale bomen kijken zoals u dat waarschijnlijk zelden of nooit zult doen. Ik zie uw reactie tegemoet.

Frank Moens

In dit nummer ...

6

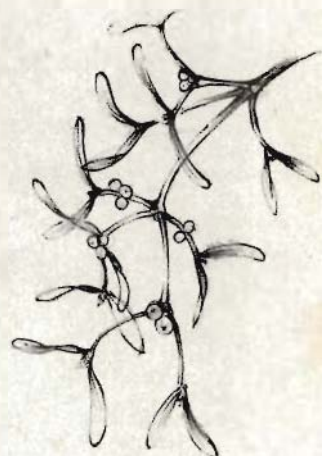
Henk Wijnen, een bevlogen contactpersoon

Redactielid Aart de Veer bezocht contactpersoon Henk Wijnen in zijn woonplaats Dommelen, een kerkdorp in de buurt van Valkenswaard. Al jarenlang spant hij zich in voor het behoud van het groen in zijn omgeving. Hij bouwde een goede verstandhouding op met de groenambtenaren en plukt daar nu de vruchten van.

10

Maretak maakt bomen monumentaal

In ons land, met uitzondering van Limburg, is de maretak, ook wel mistel of vogellijm genoemd, een zeldzame verschijning. Het klimaat en de grondsoort begrenst de verspreiding van deze in bomen groeiende halfparasiet. Voor de Bomenstichting is het reden om een boom met een of meer van die wintergroene bollen tot monument te verheffen.

12

Op zoek naar bladminerende insecten

Heeft u er ooit bij stilgestaan dat er tussen de boven- en onderzijde van bladeren ook nog larven van insecten leven, zogenaamde bladmineerders? Ze vreten het bladmoes weg en laten een gangenstelsel achter.

André van Frankenhuijzen, jarenlang verbonden aan de Plantenziektkundige Dienst, heeft er ongeveer zijn hele werkzame leven aandacht aan besteed. Hij is autodidact en autoriteit op dit gebied. In dit nummer geeft hij een impressie van mineerders en mijnen.

En verder in **bomen**nieuws

Kappen dwarsbomen:	
Inspraak bij bedreigde bomen	
aanzienlijk verbeterd	4
Het herfstpalet	8
Column: Dwalen	9
Al 75 jaar in de ban van bomen	15
De lezer schrijft	19
Kort nieuws	20
Boeken	22
Agenda	21
Rijp en Groen	24

Op het omslag:
Een overdaad aan
appeltjes aan de sierap-
pel *Malus 'David'*.

Kappen dwarsbomen

Inspraak bij bedreigde bomen
aanzienlijk verbeterd

Met ludieke acties probeert men vaak de aandacht te vestigen op het belang van het behoud van bomen. Geleidelijk aan verbetert er het een en ander ten gunste van de bomen

Edwin Koot

Sinds 1992 zijn in deze rubriek bomen belicht die met kap bedreigd worden. Niet omdat ze ziek of gevaarlijk zijn, maar omdat er gebouwd moet worden, ze in de weg staan, ze overlast bezorgen of men bang is voor schadeclaims. Het lukt lang niet altijd het kappen van die bomen te voorkomen. Wel wordt steeds duidelijker welke aanpak de meeste kans van slagen heeft.

Natuurlijk, de ruimte in Nederland is beperkt en er is grote behoefte aan (nieuwe) kantoren, industrieterreinen, woningen en wegen. Maar bij realisatie van de plannen is het lang niet altijd noodzakelijk om daarvoor bomen te kappen. Vaak blijken er alternatieven mogelijk die onvoldoende zijn onderzocht of waaraan niet is gedacht. De Bomenstichting en lokale actievoerders proberen gemeenten, projectontwikkelaars, architecten en wegenbouwers hiervan te doordringen. En niet zonder succes.

Om kapplannen te vrijdelen zijn er allerlei tactieken. Overleg met bestuurders, ambtenaren of politici kan leiden tot het aanpassen van de plannen. Zoals te zien is in de Hoofdstraat te Amsterdam, waar de iepen ondanks de aanleg van een nieuwe trambaan nog steeds staan. Of in Riethoven, waar het gemeentebestuur afzag van de kap van Amerikaanse eiken, terwijl ze daar-

voor wel een geldige kapvergunning had. Er zijn veel publieksvriendelijke acties gehouden voor bomen. Variërend van het verzamelen van handtekeningen, het uitdelen van vlugschriften, odes aan en gedichten over de bomen tot hele theaterstukken en spannende activiteiten bij de bomen. Zo nodigden actievoerders in Terneuzen mensen uit om het eens vanuit het oogpunt van de boom te bekijken, door hoog in de boom te komen picknicken. Dit alles met als doel de bomen zoveel mogelijk onder de aandacht te brengen. Publiciteit kan positieve gevolgen hebben voor de bomen. Zo heeft aandacht in een landelijk tv-programma ervoor gezorgd dat een prachtige beukenlaan in Ommen niet in één keer verdween, maar gefaseerd is vervangen.

Bij de kruistocht tegen het onnodig kappen van bomen passeren veel bijzondere bomen de revue. Zoals de grove dennen in Bergen (NH), die scheef over de weg hangen en plaatselijk zwaar beschadigd zijn door langsrazend verkeer. Bomen die dus eigenlijk weg zouden moeten voor een goede verkeersgeleiding, maar daar gelukkig nog staan vanwege hun bijzondere (historische) betekenis. Of 'de dikste boom van Nederland', de omgevallen populier in Arnhem waarvan de zijtakken nu nieuwe bomen zijn. Deze boom moest verdwijnen voor een tijdelijke ontsluitingsweg van een nieuw industrieterrein, maar de rechter heeft dit plan gelukkig teruggedraaid.

Naast protesten zijn er ook formele wegen om bezwaren tegen kap van bomen kenbaar te

maken. Neemt de gemeente een besluit, geeft zij bijvoorbeeld een kapvergunning af, dan heeft men het recht een bezwaarschrift in te dienen bij de gemeente. Er zijn veel juridische procedures en regels waarvan men op de hoogte moet zijn. Zo heeft het geen zin om een bezwaarschrift in te dienen wanneer men het niets eens is met een bepaald beleid van de gemeente. Stel dat in een gemeentelijke beleidsnota staat dat alle Amerikaanse eiken spoedig vervangen moeten worden door inlandse eiken. Dan heeft het geen zin bezwaar te maken tegen een kapvergunning voor een Amerikaanse eik. Om dit merkwaardige beleid aan de kaak te stellen moet men de politiek benaderen en een discussie over dit beleid op gang brengen.

Mevrouw Kiki realiseert nieuwe rechtspraak

Niet iedereen kan bezwaar maken tegen een kapvergunning voor een boom. Men moet belanghebbende zijn ofwel in zijn of haar belangen geschaad worden, zoals dat heet. Recent heeft de Raad van State een bijzondere uitspraak gedaan over dit belanghebbend-zijn. Er zijn verschillende criteria waaraan men kan voldoen om als belanghebbende te worden aangemerkt. Een belangrijk criterium en het meest toepast is het zogeheten zicht-criterium. Kan

iemand vanuit zijn of haar woning de bomen zien, dan is hij of zij belanghebbende. De bekende Groningse boombeschermvrouw Kiki voert al jaren strijd tegen kap in 'haar' park het Noorderplantsoen. De gemeente Groningen zag haar echter niet als belanghebbende, omdat zij niet direct aan het plantsoen woont en woningen haar het zicht op het plantsoen ontnemen.

Samen met haar advocaat Mr. G.W. Beuker, betoogde zij met succes bij de Raad van State dat zicht op bomen niet het enige criterium mag zijn. Anders zouden bijvoorbeeld blinde medemenssen nooit als belanghebbende kunnen worden aangemerkt. En iedereen begrijpt dat ook zij wel degelijk iets met bomen voor hun huis kunnen hebben. Iedereen kan bomen ervaren door hun schaduwwerking, geur of het ruisen van de bladeren. Het is eigenlijk onbegrijpelijk dat het zicht-criterium zolang bepalend is geweest bij het vaststellen van het al dan niet belanghebbend zijn. Maar het doorzettingsvermogen van mevrouw Kiki heeft nu gelukkig geleid tot deze belangrijke uitspraak. Voortaan zal het ervaren van de leefomgeving het criterium moeten zijn en daardoor kunnen meer mensen bezwaar maken tegen een kapvergunning.

Recht op Bomen

De Bomenstichting heeft een aanvang gemaakt met een nieuwe serie publicaties die stuk voor stuk een bepaald bomen-onderwerp zullen behandelen. Aan de succesvolle brochurereeks *Bomen & ...* is hiermee een eind gekomen. Periodiek zal dus een handzaam boekje verschijnen, waarin veel onderwerpen uit de "Bomen & ..." serie weer geactualiseerd aan bod komen. Door het meer omvangrijke formaat kan uitvoeriger op de materie worden ingegaan. De eerste publicatie in de deze reeks is "Recht op bomen".

Handleiding

Recht op bomen is een handleiding voor mensen die op willen komen voor bedreigde bomen. Jarenlange ervaring leert dat men diverse mogelijkheden heeft om te reageren; op informele wijze of via de officiële, juridische wegen. Deze handleiding is voorzien van veel praktijkvoorbeelden van alternatieven voor kap en geeft u tips om zelf op te komen voor het behoud van bomen. Veel aandacht is besteed aan alle juridische procedures en de regels daaromtrent. Bent u het bijvoorbeeld niet eens met een afgegeven kapvergunning, dan kunt u hiertegen een bezwaarschrift indienen. Recht op Bomen laat u stap voor stap zien op welke wijze u dit kunt doen en waar u allemaal rekening mee moet houden. Er zijn tevens voorbeeldbrieven van bezwaar- en beroepschriften in deze publicatie opgenomen.

f 19,50
donateursprijs

Voor bestelwijze: zie speciale bladzijde elders in dit Bomennieuws

Henk Wijnen, een bevlogen contactpersoon

Aart de Veer

Sinds jaar en dag heeft de Bomenstichting Henk Wijnen als contactpersoon in Dommelen, een kerkdorp even ten westen van Valkenswaard

(Noord-Brabant). Hij is zeer actief voor de Bomenstichting, betrokken bij de inventarisatie van monumentale bomen, en bij nog veel meer. Wat doet een contactpersoon eigenlijk en wat beweegt iemand om zich zo in te zetten voor de Bomenstichting. Vragen die ons reactielid Aart de Veer aan Henk Wijnen stelde, in Dommelen, een kerkdorp van Valkenswaard waar hij woont.

De periode vóór de Bomenstichting

Henk Wijnen is pas tegen zijn pensionering in aanraking gekomen met de Bomenstichting. Wel heeft hij van jongs af aan al oog gehad voor de natuur en ook voor bomen. Hij werd geboren in 1928 als zoon van een veehouder in Driebergen en leerde in zijn jeugd naast melken ook snoeien in de boomgaard. En hij herinnert zich nog goed hoe erg hij het vond dat in de oorlog een complete beukenlaan in de buurt moest sneuvelen. Na de Mulo ging hij naar de HTS in

Amsterdam waar hij afstudeerde als werktuigbouwkundige. Hij kon bij Philips terecht waar hij tot 1988 gewerkt heeft, vooral in banen waarin organisatorische en personeelszaken centraal stonden. Daar heeft hij veel ervaring en kennis opgedaan met het oplossen van problemen op een harmonieuze manier, iets waarvan hij nu zegt veel profijt te hebben bij zijn werkzaamheden voor de Bomenstichting.

De start bij de Bomenstichting

Een van de eerste activiteiten van Henk als contactpersoon bij de Bomenstichting was meewerken aan het project Inventarisatie Monumentale Bomen. Hij verdiepte zich in de eisen die bij een dergelijke inventarisatie hoorden en vergeleek dat toen met zijn eigen gemeente. Weliswaar was de inventarisatie van zijn gemeente al klaar, maar hij vond de uitkomsten (17 monumentale bomen in een gemeente van 5100 ha) toch wel wat erg mager. Een nieuwe inventarisatie resulteerde in 62 stuks, die netjes beschreven in het register bij de Bomenstichting opgenomen werden. De gemeente kreeg hier uiteraard een afschrift van. Ook de inventarisatie van de gemeente Riethoven (nu gemeente Bergeijk) vertrouwde hij niet, en dat resulteerde eveneens in een uitgebreidere lijst. Daarna maakte hij voor zich zelf een tweede inventarisatie van de bomen in zijn

*De bedreigde taxusgroep
in het centrum van
Valkenswaard*

foto: Aart de Veer

gemeente van bomen die net niet aan de 'harde' criteria van de Bomenstichting voldeden. Dit leverde een lijst van circa 300 bomen op, die hij "Semi-Monumentale Bomen" noemde. Deze lijst stuurde hij uiteraard ook naar de gemeente.

Overige activiteiten

Een belangrijke taak van Henk is het onderhouden van goede contacten met zijn eigen gemeente, en met naburige gemeenten. Dat contact verloopt vooral via de gemeentelijke dienst Groen en Milieu. Het gaat hierbij om wederzijdse contacten: hij waarschuwt de gemeente als er iets mis dreigt te gaan, en andersom komt de gemeente soms bij hem om raad vragen. Soms wordt hij gevraagd om mee te werken met educatieve activiteiten zoals het samen met het IVN uitzetten van een natuurwandeling. Uiteraard is het al dan niet verlenen van kapvergunningen een belangrijke activiteit waarmee een contactpersoon regelmatig geconfronteerd wordt. Belangrijke winst van de contacten van Henk met de gemeente is dat deze nu kapaanvragen en kapvergunningen systematisch publiceert, zelfs als het om semi-monumentale bomen gaat. Bij het beoordelen van de kapvergunningen is hij zeker niet per definitie 'tegen'. Als een boom ziek is, geïnfecteerd of anderszins onveilig, heeft hij geen problemen met het kappen ervan.

Bomen of parkeerplaatsen

Een vertegenwoordiger van de Bomenstichting heeft natuurlijk wel de plicht om oog te hebben voor misstanden bij monumentale bomen. Zo speelt op dit moment midden in het centrum van Valkenswaard een strijd tussen zeven taxusbomen en acht potentiële parkeerplaatsen. De bomen die in een halve cirkel staan en bijna een eeuw oud zijn, hebben mogelijk vroeger een prieel gevormd. In eerste instantie zouden ze moeten wijken voor de bouw van een nieuw gemeentehuis, een cultureel centrum met theater en de aanleg van een parkeerplaats. Henk heeft in die periode Luc Noordman van de Bomenstichting ingeschakeld en gezamenlijk wisten ze te bewerkstelligen dat de bomen beschermd werden tijdens de bouw. De taxussen zijn in 1994 geregistreerd als Monumentale Bomen. Er is een hek omheen gekomen, er is bescherming in de grond aangebracht en er is bevoeid. Toen de bouw het afgelopen voorjaar bijna klaar was, stonden de bomen er beter bij dan voorheen. En nu heeft het (nieuwe) college van B&W plotseling een kapvergunning afgegeven. Want, zo luidde het argument, dit scheelt acht parkeerplaatsen! Een artikel in het Eindhovens Dagblad brengt burgers in het geweer. Henk spreekt zelfs van een 'volksbeweging'. En uiteraard dient de Bomenstichting (in de persoon van Edwin Koot) een bezwaarschrift in. Bij het verschijnen van dit nummer van Bomennieuws kunnen we hopelijk een gelukkige toekomst voor de taxussen melden, die geen plaats hoeven te maken voor extra parkeerplaatsen.

Meer dan bomen alleen

Als contactpersoon voor de bomenstichting is Henk gevraagd zitting te nemen in de nieuwe Monumentencommissie van de buurgemeente Heeze-Leende. Dit is opmerkelijk omdat deze commissie zowel over monumentale gebouwen als bomen gaat. 'Ik zou het sterk toejuichen als dergelijk soort gemengde commissies ook in

andere gemeenten werden ingesteld,' zegt Henk. Ook in Bergeijk en Bladel is onze contactpersoon bezig op het grensvlak van bomen en monumenten. 'Vernieuwing van de inventarisaties van monumentale bomen en bekijken hoe ze samenhangen met gebouwde monumenten is vaak nodig, maar het wordt teveel om dat in al die plaatsen zelf te gaan doen.'

Inspiratie uit bomen

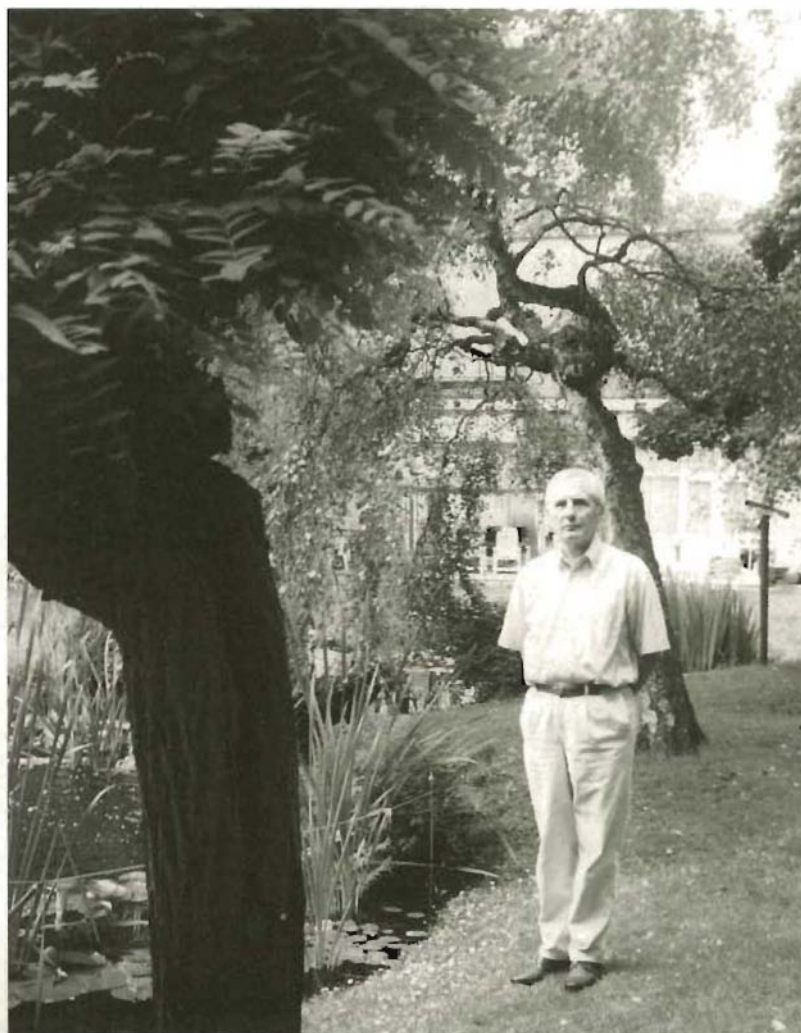
Henk kent de bomen in zijn gemeente op een duimpje en wijst mij op een aantal bijzonderheden. Zo is het de moeite waard het prachtige park rond de St. Martinuskerk te bezoeken. In de tuin staat onder anderen een tulpenboom (*Liriodendron tulipifera*), volgens Henk de mooiste boom van Nederland. Een andere bijzonderheid in het park zijn twee coniferen: *Chamaecyparis obtusa* 'Filicoides' met een omtrek van 2,52 m. Het zouden de enige exemplaren van deze cultivar in Nederland zijn.

Aan een mooie treurbeuk bij een vijver illustreert Henk zijn visie op de S.M.B.. 'Deze boom haalde het net niet vanwege zijn omtrek, maar is-ie niet prachtig?'

Als we het park verlaten wijst Henk mij nog even op een wat vreemd gevormde moerascipres bij de oude watermolen langs de Dommel. Deze werd destijds door een heerroom van de molenaarsfamilie Willems meegenomen uit een misiegebied op Sulawesi (toen Celebes). Een bevoegen contactpersoon, met een enorm hart voor (semi-)monumentale bomen. Dat is waarschijnlijk de belangrijkste typering van "onze man in het zuiden".

In de pastorietaan van Dommelen (NB)

foto: Aart de Veer

Cornus florida

foto:
Klinkspoorarchief,
Bomenstichting

Het herfstpalet

Frank Moens

De zomer is op zijn eind en de eerste tekenen van de komende bladval van onze bomen en struiken zijn zichtbaar. Als het weer een beetje

meezit kunnen we genieten van een prachtige, kleurige herfst. Veel soorten loofbomen en ook enkele coniferen tooien zich in allerlei gele, bruine en rode tinten voordat bladeren of naalden afvallen. De basis voor dit kleurverschijnsel ligt in het onttrekken van bruikbare stoffen aan de bladeren en het opslaan daarvan voor het volgende jaar. Verder bestaat het ook voor een belangrijk deel uit chemische processen.

Zonder jas de winter door.

Bomen laten hun bladeren niet zo maar vallen. Het afstoten van het blad beschermt ze tegen vorst en de daarmee gepaard gaande droogte. Het betrekkelijk tere blad zou bevriezen en van het fotosyntheseprocess zou als gevolg van de geringe hoeveelheid licht weinig terecht komen. Voordat de loofgewassen zich opmaken voor de noodzakelijke winterrust worden bruikbare stoffen die in het groeiseizoen zijn gemaakt, uit de bladeren getransporteerd en opgeslagen in knoppen, wortels en bastweefsel. Een van die stoffen is het bladgroen: chlorophyl. Andere zijn bijvoorbeeld stikstof en fosfor, bepalende elementen voor het maken van eiwitten.

Het bladgroen verdwijnt uit de bladeren en kleuren van andere nog aanwezige stoffen krijgen de boventoon. Caroteen (sommige esdoorns) en xanthophyl (rijpend graan) veroorzaken de geelverkleuring en bijvoorbeeld anthocyaan (amberboom, Amerikaanse eik, rijpende appels) de rode tinten.

Niet alle gewassen hullen zich in kleuren. Els, vlier en de gewone es verkleuren

nauwelijks en na de eerste goede nachtvorst valt het blad groen op de bodem, waarna het verdere afbraakproces gaat beginnen.

Daglength neemt snel af

In september/oktober neemt de daglength snel af. Op de langste dag van het jaar is het 16 uur licht en dit loopt terug naar 12 uur bij het begin van de herfst tot slechts 8 uur in december. Het snel korten van de dagen is het sein voor veel gewassen om zich voor te bereiden op de komende winter. Er worden niet alleen allerlei stoffen naar de winteropslag getransporteerd, maar ook de aanmaak van een kurklaagje begint tussen tak en bladvoet. Uiteindelijk zal dit het aanhechtingspunt volledig afsluiten. Gevolg is dat het afvoeren van stoffen ophoudt. Er blijft nog veel in de bladeren achter, zoals allerlei suikers. Voordat het blad afvalt, vinden er verschillende chemische processen plaats. Vaak zijn het oxydaties die hun steentje bijdragen aan de verkleuring.

Indian summer

Het weer in de najaarsmaanden is mede bepalend voor het verkleuringsproces. De ideale situatie is dat bladeren langzaam afgestoten worden. Om dit te bewerkstelligen moet het einde van de zomer droog zijn. Het kurklaagje wordt gevormd terwijl er verhoudingsgewijs nog veel suikers in de bladeren aanwezig zijn. Vervolgens moet er in de vroege herfst regen vallen om te voorkomen dat het blad te snel verdroogt. Juist de afwisseling van zon en regen stimuleert de vorming van kleurstoffen. Wanneer de najaarsstormen nog even uitblijven en de eerste vorstperiode op zich laat wachten, kunnen we enkele weken genieten van een fraaie herfst. In Noord-Amerika wordt deze warme herfstperiode ook wel Indian summer genoemd. Uiteindelijk moeten we er toch aan geloven en zullen de takken kaal waaien.

Dwalen

Onlangs nam ik mijn twee kleinkinderen mee het bos in. Gewoon een overzichtelijk bos bij mij in de buurt. Ik dwaalde gezellig met hen rond. Hoe smaller de paadjes hoe leuker.

"Waar zijn we nu?" vroeg Raymond twijfelend. "Straks vinden we nooit meer de auto terug." Ik stelde hem gerust. "Je moet altijd kijken waar je loopt, anders verdwaal je. We zijn daarginds langs die groep beuken gekomen", onderwees ik. "We lopen tot aan dat donkere dennenbos en dan gaan we met een grote boog weer terug." Naomi, vier jaren jong, keek naar mij op. "Jij kent alle bomen, hè oma? Jij verdwaalt nooit". Vol vertrouwen legde zij haar handje in mijn hand. "Ik kom altijd het bos weer uit", grinnikte ik geruststellend en overdacht mijn dwalingen, waarvan de meeste in de bossen.

Ik heb totaal geen richtingsgevoel, maar ik ben gek op kaartlezen. Ik lees atlassen, topografische kaarten en stadsplattegronden als een spannend reisverhaal. Aan tafel dwaal ik langs schitterende bospaden en landelijke fietsroutes. Zo neem ik een voorschot op de ontdekking van het landschap. Doch zodra ik me in de natuur stort gaat het mis. Ik sta stil bij elke splitsing of paddestoel en draai me een versuffing in alle windrichtingen. Van welke kant kwam ik ook alweer en waar moet ik nu naar toe? Prompt ga ik de verkeerde kant op. Bovendien hou ik me zelden aan de gebaande wegen. Elk zijpad heeft een onweerstaanbare aantrekkingskracht op mij. Daar moet ik in. Ik wil weten waar dat heen gaat. Dus dwaal ik spoorloos verder. Als ik thuis kom bestudeer ik weer de kaart, want ik wil achteraf wel weten waar ik de fout inging. Aan tafel doe ik de tocht nog eens dunnetjes over.

Met dat richtingsgemis ben ik van kinds af al behept. Toen ik vijf jaar was verdwaalde ik voor de eerste keer in een bos. Eigenlijk telt dat niet

mee in mijn lijst van dwalingen, want weet een kind veel. Toch is het desolate gevoel van dat moment mij bijgebleven. Het was een mooie zomeravond. Mijn vader had me achter op zijn fiets meegenomen naar de krentenbossen bij Dwingeloo. Ik scharrelde naast hem rond, terwijl mijn vader een blik vulde met sappige paarse krenten. Het duurde mij te lang. Ik zocht alvast zijn fiets op, die langs het bospad stond, doch ik liep de verkeerde kant op. Ik vond geen pad en evenmin een fiets, en ook mijn vader zag ik nergens meer. Toch beangstigde het bos mij niet. De krentenstruiken komen in mijn herinnering nog steeds heel vriendelijk over. Maar dat ik eeuwig in mijn eentje zou moeten ronddwalen, daarvan raakte ik in paniek en ik zette het op een brullen. Mijn vader heeft mij redelijk snel gevonden. In mijn beleving heb ik daar uren rond gestruikeld.

Inmiddels is mijn vader zevenentachtig jaar. Tot voor kort kon ik hem nog steeds verleiden met een fietstochtje. Hij volgde mij braaf als ik een onbekend pad verkoos, maar dat vertrouwen taande naarmate ik vaker het struikgewas indook. De laatste keer heb ik het verbruid. Ik heb het te bont gemaakt. We fietsten in de bossen rond Norg. Het pad dat ik verkoos werd steeds smaller, de takken zwiepten in ons gezicht, fietsen was niet meer mogelijk. Mijn vader wilde terugkeren, maar ik kon hem overtuigen dat het pad echt een heel stuk afsneed. Ongelovig strompelde hij met stramme benen achter mij aan. We dwaalden rond. Ik moest bekennen dat ik de weg niet meer wist.

"Dat dacht ik al, want we zijn al drie keer langs deze eik gekomen. Ik meende dat jij wel op dat soort herkenningspunten zou letten", merkte hij fijntjes op.

Daar had ik niet van terug.

"Ik wil best met je fietsen, maar in het vervolg blijf je gewoon op de paden", mopperde hij knorrig. "Met jou weet je nooit waar je het bos weer uitkomt."

Het wandelingetje met mijn kleinkinderen liep ook wat uit.

"We hebben een héél eind met oma gewandeld", riep Naomi enthousiast toen we thuis kwamen. Mijn man vond dat we wel erg lang waren weggebleven.

"Opa dacht zeker dat we verdwaald waren", suggereerde Raymond. Nou dat dacht opa helemaal verkeerd. Je moet in een bos naar de bomen kijken, had oma hem geleerd. Welk een kinderlijk vertrouwen. Ze trapt blindelings in mijn dwaalspoor. Ik deed er nog een schepje bovenop, pakte de kaart en gaf Raymond een lesje in kaartlezen. Zo kon ik stiekem spieken waar ik in de fout was gegaan, want achteraf wil ik wel mijn dwalingen kennen.

Roelie de Weerd

Column

Maretak maakt bomen monumentaal

Bert Maes/Frank Moens

De maretak (*Viscum album*), ook wel vogellijm of mistel genoemd, in Engeland mistletoe, in Frankrijk gui, is wellicht de wonderlijkste van de inheemse houtige gewassen in ons land. Ze zijn vooral houtig aan de voet en vormen daar jaarringen. Als vogelnesten of heksenbezems zitten deze halfparasieten in de boomkruinen van populieren en andere bomen. Ze zijn wintergroen en vallen in het bladloze seizoen daarom

extra op. De maretak komt in Nederland sporadisch voor en voornamelijk in het zuiden van het land, op enkele uitzonderingen na. In het register van Monumentale bomen is een speciale categorie opgenomen voor bomen die niet direct vanwege hun voorkomen bijzonder zijn, vanwege het herbergen van zeldzame planten of dieren. Daaronder bevindt zich de maretak.

Maretak in het zuid Nederlands landschap. De altijd groene maretak is vooral in de winter goed zichtbaar in de kronen van in dit geval de populieren.

foto's: Bert Maes

Wereldwijd vijftien soorten

De maretak hoort tot de familie van de Loranthaceae of vogellijmfamilie, die alle uit halfparasieten bestaan. De meeste soorten van deze plantenfamilie komen voor in de tropen. De maretak bereikt in ons land de grens van zijn noordelijk verspreidingsgebied, maar komt zelfs tot in Zuid-Scandinavië voor. Na de ijstijd heeft de soort zich

ongeveer negenduizend jaar geleden hier weer gevestigd. In het Atlanticum was de grens zelfs noordelijker dan nu, vanwege het warmere klimaat toen. Ofschoon de soort warmteminnend is kan hij redelijk goed tegen vorst, zelfs beter dan bijvoorbeeld de hulst of klimop. Over de hele wereld zijn ongeveer vijftien maretaksoorten bekend. In Midden-Europa worden er drie ondersoorten onderscheiden van de maretak waarvan er één uitsluitend op zilversparren parasiteert en een ander op grove den voorkomt. In Zuid-Europa zijn er nog andere soorten te onderscheiden waaronder de roodbessige olijfmaretak. In Duitsland komt nog de eikenmaretak voor (*Loranthus europaeus*) die eveneens wintergroen is en enigszins op de gewone maretak lijkt. De eikenmaretak behoort tot een andere plantenfamilie.

Maretakken zijn halfparasieten. De bladeren zijn groen waardoor de plant zelf in staat is tot fotosynthese (het omzetten van koolzuur en water in zetmeel en zuurstof). Voor de aanvoer van water en voedingsstoffen is hij echter afhankelijk van zijn gastheer, waarin hij met zijn wortels verankerd zit.

De maretak vertakt zich gaffelvormig wat bij de hogere planten zelden voorkomt. De bladeren zijn langwerpig-spatelvormig, leerachtig en hebben een typisch geelgroene kleur. De maretak is tweehuizig (mannelijke en vrouwelijke exemplaren) en heeft heel kleine, viertallige, geelgroene bloempjes die in maart-april bloeien. De nectarhoudende bloemen worden bestoven door de wind en door insecten, vooral vliegen en bijen. De maretak heeft witte bessen die gemakkelijk door vogels, vooral lijsters en mezen, verspreid worden. Ze plakken aan de snavel die op de takken worden afgewreven. Ook via het darmkanaal kan de verspreiding plaats vinden.

Voorkeur voor kalk

De maretak komt uitsluitend voor op kalkrijke bodems, vandaar dat we ze vooral in het mergel- en krijtgebied van Zuid-Limburg aantreffen, meestal op Canadese populieren. Geconstateerd is dat de maretak sedert het begin van deze eeuw drastisch is achteruit gegaan. In het algemeen is de vestiging in populieren toegenomen en in de hoogstamboomgaarden juist afgenomen na 1950. Er wordt beweerd dat de inheemse Zwarte populier nooit als gastboom optreedt. Uit nauwkeurige waarnemingen blijkt dat er in vele boomsoorten zo nu en dan maretakken voorkomen: meidoorn, robinia, grove den, linde, wilgensoorten, appel, peer, berk, esdoorn, lijsterbes, es, dwergmispel, kersen, eik, hazelaar en haagbeuk. Op de beuk komt de maretak nooit voor. Over het algemeen berokkenen maretakken de gastbomen weinig schade. Op langere termijn en door overgrote aantallen kan er echter wel schade optreden.

Omringd door geheimzinnigheid en mythen

Het woord maretak betekent waarschijnlijk hek-sentak. Net als heksenbezems in berken en heksenkringen die paddestoelen kunnen vormen vond men het een vreemd verschijnsel. In de Griekse mythologie hanteerde Persephone een toverstok van maretak, de magische sleutel van de poorten van de onderwereld. De Keltische druïden kenden bijzonder krachten toe aan de maretak, vooral als ze op eiken groeiden, wat overigens niet zo veel voorkomt. In de bekende stripverhalen van Asterix en Obelix is maretak gesneden van eiken een van de belangrijkste ingrediënten voor een toverdrank die je onoverwinnelijk maakt. De plant stond symbool voor eeuwig leven en vruchtbaarheid. Het gebruik in de kersttijd is daar een overblijfsel van: een takje maretak wordt boven de ingang van een deur gehangen, en een man mag een vrouw daar onder kussen. In de kersttijd zien we dan ook enige handel en aanvoer van maretakken uit Frankrijk en Oost-Europa, waar die plaatselijk heel algemeen zijn. Takken zijn altijd in het wild verzameld.

Zelf zaaien

In Nederland is de soort eigenlijk alleen in Zuid-Limburg vrij algemeen. Daarbuiten komt de maretak nauwelijks voor. Spontane vestigingen zijn

In de stripverhalen over Asterix en Obelix neemt de maretak een belangrijke plaats in. De druide gebruikte takken als ingrediënt voor de toverdrank die gebruikers ervan onoverwinnelijk maakt.

uiterst zeldzaam. In botanische tuinen en andere bijzondere tuinen, o.a. in Utrecht en Wageningen, zijn ze soms geënt op een meidoorn.

Een object van de kwekerijen is de maretak echter tot nu toe niet geworden, ondanks het feit dat er zeker enige handelswaarde bestaat in de wintermaanden. Entproeven zijn in het verleden zeker wel gedaan. Enkele jaren geleden werden in de heemtuin van Rucphen proeven gedaan met uitsmeren van de bessen op appelbomen, robinia, lijsterbes en meidoorn.

Kunstmatig geënt doen ze het ook op kalkarme grond. Na drie tot vijf jaar komt de maretak in bloei.

Wanneer u zelf wilt proberen maretak te laten ontkiemen, moet u beschikken over rijp zaad verzameld tijdens een vakantie in de late herfst in zuidelijker Europa. In ons klimaat rijpen de zaden meestal pas in februari. U maakt een kleine bastwond in een geschikte gastheer en drukt daar het zaad er stevig in vast.

‘Monumentale’ maretak

In het register van monumentale bomen staan enkele objecten beschreven, niet vanwege de bijzondere boom, maar vanwege het voorkomen van maretak. In Vaals bijvoorbeeld, staan in een parkje aan de Beemderlaan twee schietwilgen met ruim twintig groene maretakbollen in de kroon. De bomen verkeren in een minder goede staat, maar de maretak gedijt goed. In verschillende arboreta in ons land (Wageningen, Trompenburg te Rotterdam, Oude Hortus in Utrecht) is met succes maretak in verschillende boomsoorten gezaaid of geënt. Aan een van de singels in Utrecht groeit bij het bolwerk Sonnenburgh een maretak in een meidoorn. Waarschijnlijk is dit het werk geweest van ijverige biologiestudenten van de vroegere nabijgelegen faculteit.

Maretak ‘verplant’

In 1986 heeft Rijkswaterstaat in Scheemda (provincie Groningen) nog met succes een maretak kunnen behouden. De maretak groeide op een ongeveer 40-jarige populier die omgezaagd moest worden vanwege de verbodiging van de Rijksweg 7 (Groningen-Nieuwe Schans). Omdat het in Nederland de meest noordelijke vindplaats was, is in overleg met Foppie Brouwer besloten de tak waarop de maretak groeide te marcotteren, zodat de tak wortels ging vormen. Daarna werd de tak met nieuwe wortels en al en met de maretak erop, afgezaagd en in de Hortus van Haren geplant. Daar heeft de combinatie het nog vele jaren goed gedaan, totdat de Hortus helemaal gereconstrueerd werd, zodat hij toen alsnog verdwenen is.

tekening Maretak:
Humphrey Bennett, Baam

Dit artikel verscheen in een andere vorm in Tuin & Landschap nr. 3, 4 februari 1999

Op zoek naar bladminerende insecten

André van Frankenhuijzen

De herfst is zeer geschikt voor een wandeling langs bomen en struiken en daarbij zouden we dan eens speciaal kunnen letten op de gangenstelsels van bladminerende insecten. De larven daarvan vreten zich rond tussen de twee opperhuiden van het blad. Het minerend insect kan door het kenmerkende patroon in veel gevallen op naam worden gebracht. Soms is de hulp van een determineertabel nodig. In dit artikel stellen we enkele soorten aan u voor.

mijnmotten, die veelal tot het genus *Phyllonorycter* (=mijnenmakers) behoren. De mijnen zijn gemakkelijk te herkennen aan het vouwtje in het blad. Aan de bladbovenzijde is een kleine welving die vaak 'gemarmerd' is. Die marmering ontstaat doordat de rups vanuit de mijn plaatselijk kleine stukjes uit het bladgroen vreet, waardoor de opperhuid van het blad op die plek doorschijnend wordt (Voorbeeld: foto appelvouwmijnmot).

Er zijn vele soorten vouwmijnmotten, die ieder op een bepaalde waardplant voorkomen (dit is de plant waarop de ontwikkeling plaatsvindt). Daarentegen kunnen op één waardplant verscheidene soorten vouwmijnmotten leven. Op de eik bijvoorbeeld wel twintig soorten. Determinatie uitsluitend op grond van de mijn is in dat geval niet mogelijk. Identificatie van de motjes is dan noodzakelijk; ze dienen dus te worden gekweekt. Dit gaat gemakkelijk omdat de larven in de vouwmijn verpoppen.

Motten kweken

Afgeplukte bladeren met mijnen die poppen bevatten, leveren spoedig vlindertjes op. Die zijn klein (in zithouding ca. 5 mm) maar buitengewoon fraai, meestal goud en zilverkleurig getekend. Een soort die slechts op één waardplant voorkomt, is gemakkelijk op naam te brengen. Een voorbeeld daarvan is de hulstvlieg, die in Nederland vrijwel elke struik met zijn vreterij ontsiert. Op de vuilboom (*Rhamnus frangula*) leeft een mineermot, die alleen maar op de vuilboom voorkomt maar dan wel zeer algemeen. Zij maakt slechts een klein gangenstelsel, maar het is interessant genoeg om die eens met behulp van een loep te bekijken. Dat gaat het best als het vuilboomblad tegen het licht wordt gehouden. Het mijntje van deze *Bucculatrix frangulella* begint als een sterk gewonden spiraalgang, daarna volgt er een korte zijgang die van de spiraal afwijkt. De uitwerpselen van het minerend rupsje liggen in dichte, bruine korrels in de mijn en vullen die bijna geheel op. Het laatste stuk bevat geen uitwerpselen. De mijn wordt slechts korte tijd door de rups bewoond. Zij mineert niet haar hele leven. Als het rupsje de mijn heeft verlaten loopt het vrij over het blad rond en vervaardigt vervolgens een wit, doorzichtig spinseltje waaronder het vervelt naar een volgend stadium. Vervolgens breekt het rupsje door het spinsel heen en vreet dan aan de bladonderzijde, waarbij de opperhuid als een dun vlies intact blijft. Het rupsje verpopt in het najaar in een vuilwitte geribde cocon. De vlindertjes verschijnen pas in de volgende zomer. Het volwassen beest is

midden:
Het mineerpatroon veroorzaakt door de ernaast afgebeelde appelvouwmijnmot (*Phyllonorycter blancardella*)

onder:
De larven van de Kersenmineermot (*Lyonetia clerkella*) veroorzaken een ander beeld met hun vreterij.

geheel boven:
De voedingsstoffen in de uitwerpselen van de Kersenmineermot veroorzaakt deze verkleuring in een herfstblad.

Mijnen en waardplanten

Minering wordt door verschillende soorten insecten veroorzaakt. Er zijn mineervliegen, mineermotten, mineerkevers en mineerwespen. Het aantal soorten mineervliegen is bijzonder groot. De meeste daarvan leven op kruidachtige planten. De gangenstelsels of de patronen worden ook wel mijnen genoemd. Voor beginners lijkt de 'mijnenkunde' aanvankelijk een doolhof, maar spoedig leert men bepaalde groepen mineerders kennen, zoals bijvoorbeeld de groep van de vouw-

slechts enkel millimeters groot, vuilwit met bruine bandjes. De mijnen worden vanaf augustus aangetroffen.

Poppenwiegen van een fascinerende schoonheid

Op Prunus- en Malussoorten is de kersenmineermot (*Lyonetia clerkella*) in verscheidene jaren talrijk opgetreden. Ook op Betula, Cydonia, Cotoneaster en Crataegus is het insect veel aangetroffen.

Het motje komt in het voorjaar uit haar winterschuilplaats tevoorschijn. Het insect is slechts vijf millimeter lang, bronskleurig of zilverwit. De achtervleugels bestaan in hoofdzaak uit fijne franje. De top van de voorvleugel is versierd met een zwarte puntvlek.

Vanaf begin april worden de eieren aan de onderzijde van het blad in het bladweefsel afgezet. De larve vreet zich aanvankelijk een zeer smalle gang door het bladweefsel. Bij doorvallend licht kan men het uitwerpselenspoor als een dunne lijn waarnemen. De glasachtige pootloze mineerrups vreet per dag enkele centimeters door het bladweefsel, zodat in korte tijd een lange slingerang ontstaat. Tijdens het vreetproces vervelt de rups enkele malen en worden aan het pootloze lichaam drie paar borstpoten gevormd. Als de rups rijp is om te gaan verpoppen, verlaat hij de gang via een sikkelvormige insnijding in de bovenste opperhuid van het blad. Nu begint de

vervaardiging van de cocon.

De rups laat zich namelijk aan een spinseldraad zakken, zoekt vervolgens een geschikte plek om het spinzel vast te hechten, veelal aan de onderzijde, maar ook wel aan de bovenzijde van een lager geplaatst blad. Het spinnen van de poppenwieg duurt enkele uren. Als het rupsje tijdens zijn werk wordt gestoord, begint hij meestal van voren af aan. Het proces is gemakkelijk met het blote oog te volgen. Wij zien de drie millimeter, lichtgroene rups eerst een aantal draden samenspinnen tot een klein grofmazig matje. Na dit "proefspinzel" worden twee lange, uit tientallen spinzel draden bestaande strengen gesponnen, waaraan de poppenwieg wordt opgehangen. Doordat de

boven:
Een poppenwieg van de
Kersenmineermot
(*Lyonetia clerkella*)

hiernaast:
In de geopende mijn is duidelijk de rups van de
Hazelvouwmijnmot
(*Phyllonorycter nicelli*) te zien.

onder:
Een van de meest voorkomende mineerders op de iek is de kleurige eiken-
vouwmijnmot
(*Phyllonorycter lautella*).

foto's: André van
Frankenhuijzen

draden iets indrogen wordt het blad een beetje krom getrokken. Daardoor komt de poppenwieg vrij te hangen en is dan beter beschermd tegen ongunstige weersomstandigheden en stoten. Uit de pop verschijnt na 10 tot 16 dagen de onaanzienlijke vlinder. Er zijn twee à drie generaties per seizoen, waarvan de herfstgeneratie het talrijkst is. De motjes van de zomergeneraties zijn zilverwit, die van de herfstgeneratie bronskleurig. Zij overwinteren tussen schorsschubben, rietmaten enz. De overwinteringskansen voor dit tere insect zijn in ons klimaat echter gering. De aanvangspopulatie is in het voorjaar dan ook zo klein, dat de schaars voorkomende mijnen vrijwel door niemand worden opgemerkt. In de nazomer en herfst ontwikkelen zich in sommige jaren echter omvangrijke generaties, waarvan de prachtige poppenwiegen soms in grote aantallen aan de bladeren zijn te vinden. Zij zijn van een fascinerende schoonheid.

Gemineerde bladeren verzamelen

Een herbarium van gemineerde bladeren is gemakkelijk te realiseren. U kunt ze drogen en opbergen in doorzichtig plastic, zodat het preparaat bij doorvallend licht kan worden bekeken. Kleine bladeren kunnen bijvoorbeeld in een zakagenda worden gedroogd. De lichaamswarmte zorgt ervoor dat het droogproces snel verloopt. Grotere bladeren droogt men bijvoorbeeld in een oud telefoonboek, dat onder enige druk wordt gelegd. Tenslotte wordt het preparaat in een ophergsysteem ondergebracht. Daarvoor kunt u het beste doorzichtige A4 plastic mappen (van goede kwaliteit) gebruiken. Maak het preparaat daartussen met een stukje plakband vast. Het kan vervolgens in een ordner worden opgeborgen onder de plantennaam, waarin de mineerder is aangetroffen. Op een zelfklevend etiket worden vindplaats en datum van de vondst vermeld. Daarmee is de basis voor een wetenschappelijk verantwoorde collectie gelegd, waaraan men jaren achtereenvolgend met plezier kan werken.

De schrijver is bereid zijn ervaringen met anderen te delen. Zijn adres is:
A. van Frankenhuijzen, Jagerskamp 113,
6706 EK Wageningen, tel: 0317-415513

Afdeling boomverzorging

- snoeien van bomen d.m.v. klimtechnieken en met inzet van 2 eigen hoogwerkers.
- standplaatsverbeteringen d.m.v. aanbrengen bomenzand en beluchtingen/bemestingen onder hoge druk.
- onderzoek en rapportages
- leveranties bomenzand
- boomverplantingen met newmanframe

**VAN HELVOIRT
GROENPROJECTEN BV**

• oisterwijksebaan 8A • 5056 RD berkel-enschot • tel.: 013- 540 82 00 • fax: 013 - 5408201

ARBORTEC

boomonderzoek - taxatie - advies

A.J.W.J. Engelen
boomtechnisch adviseur
beëdigd taxateur van bomen
en houtige gewassen
Lid N.V.B.T.B.

Heide 34, 6071 LH Swalmen
Telefoon / fax 0475-505134
Mobile 06-54371926

ABL
Boom & Landschapsverzorging

Ons werkpakket omvat o.a.:

- Onderhoud en verzorging van laan- en stadsbomen.
- Boomtechnisch onderzoek, advies en rapportage.
- Visuele boomcontrole (VTA-onderzoek).
- Vellen van bomen d.m.v. klimtechnieken en m.b.v. eigen hoogwerkers.
- Uitfrezen van boomstobben.
- Aanleg en onderhoud beplantingen en plantsoenen.
- Planten en verplanten van bomen in alle maten.
- Groeiplaatsverbetering.

Voor meer informatie kunt u contact opnemen met:

ABL Boomverzorging
Postbus 709, 6710 BS Ede, tel./fax 0318-614227
G.J. Piksenstraat 51, 7441 EV Nijverdal, tel. 0548-617977

INVENTARISATIE EN BEHEERSPLANNEN ONDERZOEK EN ADVIES BOOMVERPLANTING, VERZORGING, VELLING GROEIPLAATSVERBETERING

TRAININGEN

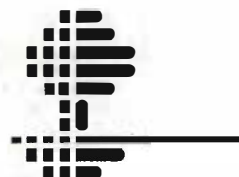

INSTRUCTIES

LEVERING VAN: KLIM- EN VERANKERINGSMATERIALEN, BOOMKOKERS.

ARBORI-ARNHEM, Leen Hoogstad: Vredesteinsestraat 4 6665 LQ Driel Tel: 026-4722718 Fax: 026-4723823, AutoTel: 06-52832036

DE JUISTE ZORG VOOR BOMEN

**VAN JAARVELD / VAN SCHERPENZEEL
BOOMTOTAALZORG**

Overeind 42, 3998 JB SCHALKWIJK
Telefoon: (030) 601 18 80
Fax: (030) 601 23 66

Frank Moens

Arboretum 'Het Warmeld'

foto: Klinkspoorarchief, Bomenstichting

De oprichtingsvergadering vond plaats op 11 juni 1924 in het later landelijk bekend geworden hotel "De Wereld" in Wageningen. De Nederlandse Dendrologische Vereniging was een feit. Onder het motto "Al 75 jaar in de ban van bomen" viert de vereniging dit jaar haar jubileum. Een felicitatie waard.

Het eerste bestuur, onder aanvoering van de bekende tuinarchitect Leonard Springer, stelde zich ten doel de dendrologische wetenschap te bevorderen, de naamgeving van de houtige gewassen op een juiste en eenvormige wijze tot stand te brengen, bevordering van onderwijs, het stichten of uitbreiden van arboreta en het bevorderen van algemene kennis van de gewassen door etikettering in het openbaar groen. In 1902 werd er al een poging ondernomen om een vereniging op te richten. Er bestond grote verwarring over de juiste benaming van de gewassen. De kwekers gingen af op boeken en catalogi van grote kwekers uit binnen- en buitenland maar deze waren allesbehalve uniform. In september 1923 bleek tijdens een grote keuring van de Koninklijk Maatschappij voor Tuinbouw en Plantkunde eens te meer dat het hoog tijd werd voor een organisatie die zich zou inzetten voor een juiste nomenclatuur. Samen met boomkweker W.J. Hendriks en S.G.A. Doorenbos, later bekend geworden als directeur van de plantsoendienst in Den Haag, werd naar een breder draagvlak gezocht in de groenwereld en dit leidde tot de oprichting van de Nederlandse Dendrologische Vereniging (N.D.V.) bijna een jaar later.

Dendrologie betekent letterlijk "bomenleer". De vereniging beperkte zich echter niet tot bomen, maar richtte zich op alle houtige gewassen die winterhard zijn in Europa. Na 75 jaar is dit niet anders en ook de doelstellingen zijn in grote lijnen nauwelijks veranderd. De activiteiten zijn erop gericht de dendrologische kennis van de leden te vergroten. Jaarlijks worden excursies en studiedagen georganiseerd en verschijnen publicaties, zoals de mooi uitgevoerde periodieken *Arbor Vitae* en *Dendroflora*.

Het doel om arboreta te stichten of uit te breiden is bij de laatste statutenwijziging in '79 niet meer teruggekeerd. Aangezien veel arboreta het hoofd maar net boven water kunnen houden, heeft de N.D.V. zich nu min of meer tot doel gesteld op de bres te staan voor het behoud van de reeds bestaande verzamelingen.

Een belangrijk wapenfeit is ook dat de naamgeving in ons land inmiddels goed is geregeld. De N.D.V. werkte daar de eerste decennia na de oprichting aan en deze taak is in de loop der jaren geleidelijk aan overgenomen door de onderzoeksinstituten.

Een belangrijke taak van de N.D.V. was het stimuleren van het onderwijs. Met het verschijnen van de *Nederlandse Dendrologie* van Dr. B.K. Boom e.a. werd een standaardwerk uitgebracht dat jaren dienst deed in het vakonderwijs in alle geleiden. Veel leden waren ook in het vakonderwijs werkzaam en hun enthousiasme leidde tot een gestage stroom nieuwe leden. Het onderwijzen van dendrologie is de laatste jaren echter sterk teruggelopen als gevolg van veranderingen in het onderwijs. Voor de NDV ligt er daardoor een unieke kans. Het geven van lezingen en organiseren van cursussen in het herkennen en toepassen van de houtige gewassen zal een groep mensen zeker aanspreken. Het komt zowel het groen vakgebied als de NDV ten goede. Want evenals de Bomenstichting beijvert de Dendrologische Vereniging zich voor het goed gebruiken van het sortiment. Hoe vaak komt het niet voor dat bomen al na enkele tientallen jaren niet meer te handhaven te zijn door hun omvang of kroonvorm of dat bomen het niet doen omdat de groeiplaats niet overeenkomt met de wensen van de soort. Ondeskundigheid lag daar vaak aan ten grondslag.

Wie kennis wil maken met de Dendrologische Vereniging kan contact opnemen met het secretariaat. Lid worden kan ook. Het lidmaatschap staat open voor iedereen die zich beroepshalve of uit liefhebberij voor houtige gewassen interesseert. Het adres is N.D.V., Antwoordnummer 2303, 3940 WB Doorn (fax: 0343-420889).

"Praktische advisering en maatwerk"

DLV Adviesgroep Groen nv

Uw partner voor advies in:

- Beheer- en inrichtingsplannen voor de landelijke en stedelijke buitenruimte, MER studies
- Onafhankelijk advies over ecologisch ontwerp en inrichting voor een duurzame leefomgeving in stad en land
- Technische, economische ondersteuning en ontwerp bij aanleg en onderhoud van buitensport accommodaties
- Begeleiding in omschakelingsprocessen naar natuurlijk en ecologisch beheer
- Bosbouwbeheerplannen en -uitvoering
- Ecologisch beheer Natuur en Milieu Educatieve voorzieningen
- Ontwikkelen van didactisch materiaal over natuur en milieu
- Economische begeleiding en ondersteuning bij uw bedrijfsvoering
- Tuinieren en recreatief medegebruik
- Kleinschalig ecologisch groenadvies (tel.helpdesk 08.30-12.00 uur)
- Teeltbegeleiding natuurlijk tuinieren
- Niet-beroepsmatige landbouw
- Cursussen, Arbo, kwaliteitszorg en certificering
- Projectmanagement, detachering en management-ondersteuning

DLV Adviesgroep nv Groen

De Drieslag 25
8251 JZ Dronten
tel. 0321-38 00 07
fax. 0317-491449

Bomen, rustpunt van nature

Bomen in de stad verhogen de kwaliteit van het milieu en dragen bij tot gunstige leefomstandigheden. Stadsbomen hebben vaak onze hulp nodig: systeem-boomroosters en boomkorven kunnen daarbij een hulpmiddel zijn.

Maar bomen kunnen ook dienstbaar zijn aan de mens: boombanken zijn daar een goed voorbeeld van. Deze banken maken van de boom een rustpunt van nature. Vraag onze uitgebreide brochure aan!

Inter Design

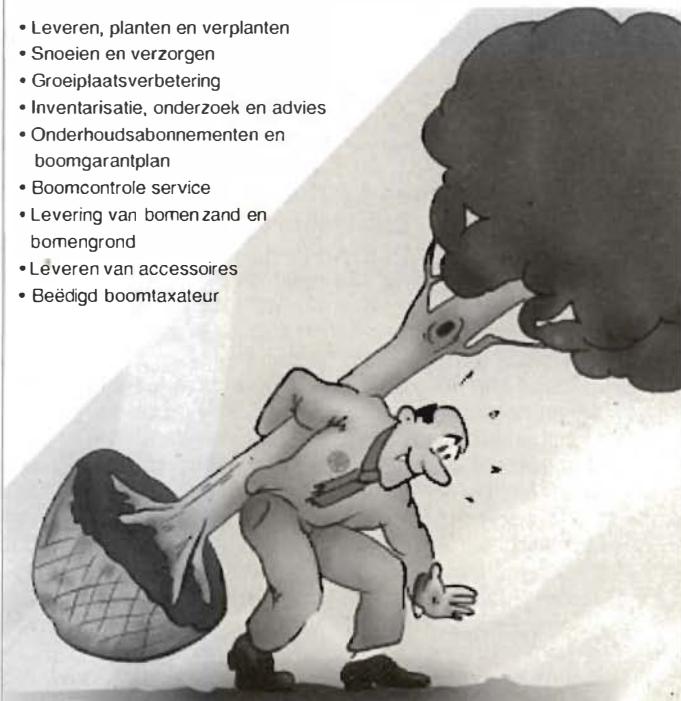
INTERNATIONAAL DESIGN VOOR STADS- EN LANDSCHAPSMEUBILAIR

Postbus 217, 6800 AE Arnhem, Nederland.
Tel. 026-311 73 04. Fax 026-311 67 81.

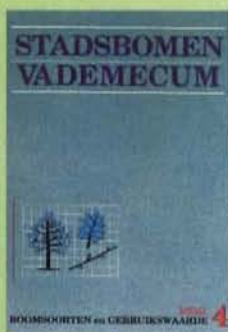
NATIONALE BOMENBANK Boomverplanting en verzorging

- Leveren, planten en verplanten
- Snoeien en verzorgen
- Groeiplaatsverbetering
- Inventarisatie, onderzoek en advies
- Onderhoudsabonnementen en boomgarantplan
- Boomcontrole service
- Levering van bomenzand en bomengrond
- Leveren van accessoires
- Beëdigd boomtaxateur

Bezoekadres: Abbekesdoel 22a, Bleskensgraaf
Postadres: Postbus 4, 2970 AA Bleskensgraaf
Telefoon: 0184-69 89 89
Telefax: 0184-69 89 90

Stadsbomen vademecum

Het standaardwerk op het gebied van bomen in het stedelijk gebied.

Deel 1:

Beleid en planvorming - f 65,-

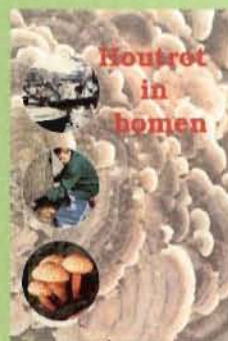
Deel 2: Groeiplaats en aanplant (herziene druk)- f 75,-

Deel 3:

Verzorging - f 85,-

Deel 4:

Boomsoorten en gebruiks-
waarde - f 55,-

Houtrot in bomen

Overzicht van houtparasitaire schimmels die we in ons land op bomen kunnen aantreffen.
f 24,50

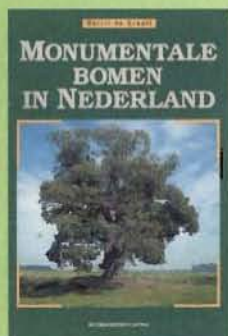

Iepen voor Nederland

Het meest recente overzicht van het bruikbare iepen-sortiment voor ons land, met uitvoerige beschrijving en winter- en zomerkenmerken van de diverse soorten.

f 12,50

donateursprijs f 10,-

Monumentale bomen in Nederland

Onze mooiste bomen in beeld, met achtergrondverhalen en routebeschrijvingen van Gerrit de Graaff e.a.

f 66,50

donateursprijs f 56,50

Luisteren naar bomen

Bert Voorhoeve
Bomensprookjes voor kinderen
en volwassenen.

f 10,-

Ontmoetingen met bomen

Maja Kooistra
Spirituele ervaringen tussen
mens en natuur.

f 34,90

Bomenboeken winkel

aanbieding

Bomen & ... folders

Alle nog beschikbare titels van de bekende folder-serie, o.a. buren, bloemen, mensen, beesten, bijen, insecten en vogels.

In totaal ontvangt u 24 titels.

Speciaal voor donateurs
f 9,90

Voor een compleet overzicht van onze artikelen zie onze internetsite www.bomenstichting.nl of vraag een overzicht op schrift aan!

Goed iepenbeheer

Handleiding hoe moet worden omgegaan met de iepenziekte.

f 25,-

Recht op bomen

Handleiding voor het voeren van bezwaarprocedures tegen het kappen van bomen.

f 24,50

donateursprijs f 19,50

nieuw

B e s t e l l i n g

Deze bon in gefrankeerde envelop sturen naar:
Bomenstichting,
Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht

Stuur mij:

... ex
... ex
... ex

Instelling:

Naam:

Adres:

Postcode: Woonplaats:

De artikelen dienen voor toezending te worden betaald. U kunt kiezen uit de hieronder vermelde mogelijkheden. Per bestelling dient u het bedrag te verhogen met f 6,50 verzendkosten, tenzij anders staat vermeld.

☐ Ondergetekende verleent hiermee éénmalige machtiging aan de Bomenstichting tot het afschrijven van het bedrag f van zijn/haar bank/girotekeningnummer:

Datum: Handtekening:

U kunt het machtigingsbedrag laten terugstorten als u het niet eens bent met de afschrijving. U kunt dit verzoek schriftelijk bij de Bomenstichting indienen.

☐ Het totaalbedrag heb ik op (datum) overgeschreven op postbankrekening 2108755 t.n.v. Bomenstichting, Utrecht.

groenbeheer inzichtelijk in beeld

Voor efficiënt groenbeheer van landelijke en stedelijke gebieden is inzicht in aantallen, kosten en verzorgmethoden vereist. Ondanks de complexiteit en veelheid aan gegevens maakt **MB-Beheer** het groen- en landschapsbeheer voor iedereen tot een eenvoudige zaak. **MB-Beheer** beschikt over een uitgebreide functionaliteit, werkt razendsnel en is zeer gebruiksvriendelijk. Gegevens kunnen rechtstreeks worden gekoppeld aan tekensystemen als AutoCad en MicroStation. Het bijhouden van inventarisatiegegevens gaat daarmee nog sneller. Tevens vervaardigt u in een handomdraai thematische kaarten. Uiteraard is koppeling met RAW-programmatuur mogelijk.

Ervaar het gemak en de doeltreffendheid van **MB-Beheer**, maak een afspraak voor een demonstratie!

MB-Beheer

Bakker & Spees
Prinsengracht 76, 1015 DX Amsterdam
Tel.: 020 638 1489 fax: 020 638 4302
<http://www.xs4all.nl/~bakspe>

**Bakker
& Spees**

BTL BOOMVERZORGING

Bij BTL is alles in één hand:

- snoeien met hoogwerker en klimtechniek
- planten en verplanten
- groeiplaatsverbetering

Onderzoek - Advies - Uitvoering

BTL Uitvoering Hoofdkantoor: Rijksweg 11, 5076 ZG Haaren. Telefoon (0411) 62 20 36. Telefax (0411) 62 26 49.

BTL Uitvoering
Groenvoorzieningen

Regio-indeling

Noord-Oost Nederland
Emmen
Ulrum

Midden-West Nederland
Bruinisse
Maarsse

Brabant en Gelderland
Haaren
Oss
Roosendaal
Veldhoven

Limburg
Roermond
Stein

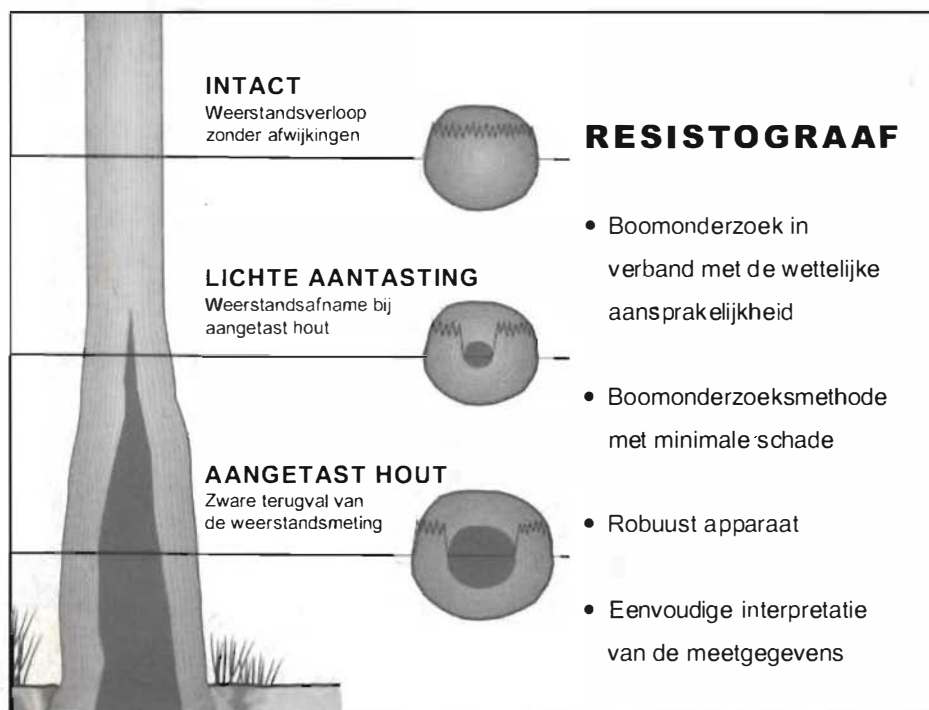
DE DROOM VAN ELKE BOOM

I.T.S. levert voor uw boom:

- Boomverzorgingsartikelen
- Boombeluchtingsystemen
- Antiwortelfolie
- Bodemverbetering/meststoffen
- Boomonderzoeksapparatuur
- Boomroosters
- Bomengrond/bomenzand
- Kroonverankeringsmaterialen

Overige producten:

- Daktuinmaterialen
- Flowforms

I.T.S. - INTERNATIONAL TREE SERVICE

C.T.N. Civiele Techniek Nederland B.V.

Postbus 247
7240 AE Lochem

Aalsvoort 63
7241 MA Lochem

Tel. 0573 - 298700

Fax. 0573 - 257683

Het wonder Cambium

Tijdens de wondverzorging van bomen in een oude Betuwse boomgaard (anno circa 1910) heb ik onlangs een mooi natuurlijk verschijnsel waargenomen:

De dikke stam van een oude peer was jaren geleden grotendeels kaalgeschuurd door paarden. Het cambium langs de randen groeide als een zeer dun kruipende laag van alle zijden terug. Midden op het kale hout waren losse stukjes cambium - weefsel aanwezig die gezonde groei vertoonden in alle richtingen. Doordat deze boomgaard gedurende de laatste zestien jaar totaal niet onderhouden is, er dus geen chemische middelen zijn gebruikt, en er ook weinig omringende economische activiteit, zijn deze bomen compleet bemost en begroeid met algen en korstmossen. Vermoedelijk kan cambium leven in symbiose met boomalgen en korstmossen die de fotosynthese verzorgen en een mycelium die uit de verting van hout voeding genereert. Dit zou impliceren dat een groeisubstraat van deze planten in het juiste biotoop alle vormen van toepassingen mogelijk maakt zoals:

- Hout groeiend op andere ondergronden of in een vlak
 - Wondherstel van bomen met de kwast of fineer-achtige platen.
 - Entwas met boomalg.
 - Bouwtechnische toepassingen zoals in de betonbouw.
 - Houtgroei buiten onze atmosfeer.
- Met deze brief hoop ik een prachtig detail uit onze natuurlijke bronnen onder uw aandacht gebracht te hebben en met het zicht op een bomenrijke toekomst bij deze mijn hoogachting en vriendelijk groet,*

Nicolaas Wouter van Veelen

Het prachtige verschijnsel dat de heer van Veelen beschrijft is al langer bekend, maar waarschijnlijk vooral bij

een kleine groep onderzoekers en boomverzorgers. Oud Praktijkschool – docent Lex Voorhoeve vroeg in elk geval in de tachtiger jaren al aandacht voor wondovergroeiing door middel van propjes op het wondoppervlak. Het verschijnsel heeft weinig te maken met algen, mossen en schimmels, hoe mooi dat ook klinkt, maar vooral met het vermogen van een boom om zo goed en snel mogelijk te reageren op verwonding. Ik zal dat uitleggen.

Als een boom beschadigd wordt, gaan meestal niet alleen (dode) schors en (levende) bast verloren, maar ook het dunne, kwetsbare cambiale sapvlies daaronder. Dit sapvlies bestaat uit ongedifferentieerde, nog niet gespecialiseerde meristematische cellen (cellen die nog kunnen opsplitsen). Het cambiale sapvlies en de uiteinden van de mergstralen zijn de enige weefsels in stam, wortels en takken (naast de knoppen en de toppen van wortels en twijgen) die nieuwe cellen kunnen vormen (callus), die zich vervolgens ontwikkelen tot gespecialiseerde hout- en bastcellen. Omdat op het wondoppervlak dus meestal geen cellen in leven blijven, moet het overgroeien van een wond meestal vanuit de zijanten beginnen, waar het cambium nog leeft onder de bast. Een enkele keer overleven stukjes sapvlies of mergstraalcellen op het wondoppervlak de aanslag, doordat de lucht erg vochtig is (regen, hoge luchtvochtigheid, windstilte, schaduw). Deze stukjes reageren dan net zo als het cambium langs de wondranden: ze gaan zich razendsnel delen en vormen plakken (uit het sapvlies) of propjes (uit de mergstralen) wondweefsel. Daaruit ontstaat vervolgens, als de omstandigheden gunstig blijven, hout- en bastweefsel. De beschadigde plek wordt dan op twee manieren gedicht: vanuit de zijanten en op de oppervlakte, hoewel dat laatste maar zelden echt goed lukt.

De (korst)mossen en algen hebben daar weinig mee te maken, maar ze

bewijzen wel, dat de lucht in de oude boomgaard vochtig genoeg was om de blootgelegde meristematicellen op de wond in leven te houden. En misschien hebben ze, door vocht vast te houden, de voorwaarden zelfs verbeterd. Maar ook zonder deze organismen kan dit verschijnsel optreden. Overigens is het wel zo, dat bomen vermeerderd kunnen worden uit ongedifferentieerde cellen. Dit is onder andere gedaan op het IBN-DLO in Wageningen, waar enkele cellen in vitro uitgroeiden tot stukjes weefsel en vervolgens tot complete, jonge boompjes. Of deze weefselkweektechniek nu massaal wordt toegepast weet ik niet.

P.S. Ik legde het eerste concept van mijn antwoord voor aan bomendeskundige Jitze Kopinga en het IBN-DLO, die er nogal wat aan verbeterde. Ik heb zijn mondelinge aanvullingen zo goed mogelijk verwerkt, maar het is een ingewikkelde materie, waarin bovendien nog steeds ontdekkingen worden gedaan. Zo vertelde Jitze, dat er nu aanwijzingen zijn, dat wondovergroeiing niet vanuit het cambium, maar vanuit de uiteinden van de mergstralen plaatsvindt. Zodra daar meer van bekend is, hoort u het van ons. Intussen kunt u mijn antwoord aan de heer van Veelen het beste zien als een poging om de gecompliceerde processen, waar een boom toe in staat is, zo goed mogelijk uit te leggen. Met dank aan Jitze Kopinga.

Marjan van Elstrand

Liederen gezocht

Beste mede-donateur,

Als deskundige op het gebied van groeiplaatsen voor bomen, maak ik deel uit van een Europees project voor uitwisseling van kennis over bomen in het stedelijk milieu. Daaruit voortvloeiend is ooit als grap begonnen het maken van een verzameling boomliederen. Deze zullen worden vastgelegd in het 'European Tree Songbook'.

De afspraak is dat iedere deelnemer binnen zijn eigen landgrenzen op zoek gaat naar liederen over bomen. Ik ken er enkele, maar er moeten er vast meer zijn. Mijn vraag is of u mij teksten van liederen kunt toesturen. Het project is niet commercieel. Het songbook moet in maart 2000 gereed zijn. Graag ontvang ik het materiaal zo spoedig mogelijk. Alvast bedankt voor de medewerking! Teksten toesturen of faxen naar: Els Couenberg, J.F. Berghoefplantsoen 11, 1064 DE Amsterdam, fax 020-41 18758.

Te koop gevraagd:

Populieren- en iepenstammen

(iepenstammen)
t.b.v. zinkers
voor de
visserij-industrie
in Noorwegen

Rondhouthandel-Bomenrooibedrijf

v.d. Horst bv

Rolderstraat 27,
7849 PB De Kiel
Telefoon: 0591 - 382202
Fax: 0591 - 381910,
Autotel. 06-52900375,
06-52906596.

Een levende bomenhoroscoop

Ons land (en heel Europa zelfs) heeft sinds eind mei voor het eerst een bomenhoroscoop. Hij is te vinden in de Hortus te Haren (Groningen) als onderdeel van 'De Tuinen van Ogham'.

De feitelijke bomenhoroscoop vindt u op een verhoogd cirkelvormig dijklichaam. De ring heeft een diameter van bijna 50 meter. De bomenhoroscoop bestaat uit verschillende bomen, die van elkaar gescheiden zijn met kleine taxushaagjes. Elke boom heeft een eigen onderbegroeiing van magische planten, planten waaraan de Druiden een belangrijke betekenis

hechttten en welke de Kelten in hun dagelijkse leven gebruikten. In de Keltische boomhoroscoop wordt gebruik gemaakt van zuilvormige bomen. Dit is niet alleen om pragmatische redenen (het beperken van de oppervlakte) maar ook omdat de architectuur van de zuilbomen associatief is voor verschillende bouwstenen uit Keltische en pre-

Keltische tijden. Aan de voet van het talud loopt een pad met een cijferand, waarin alle dagen van het jaar afgebeeld zijn.

Enkele voorbeelden van de bomenhoroscoop tot slot: Spar: Geheimzinnig, 02/1 - 11/01; Eik: Natuur, 21/3; Vijg: Sentiment, 14/6 - 23/06; Linde: Twijfel, 13/9 - 22/09; Beuk: Vormgeving, 22/12.

Inlichtingen: Hortus Haren, afdeling Public Relations, Judith Boeijink, tel: 050-5370053; fax: 050-5342994. Het boommateriaal is verzorgd door Kwekerij de Bonte Hoek, Glimmen tel: 050-4061244 fax: 050-4061494

Maartje Nelemans

Projectmedewerkers aangesteld dankzij extra financiële steun

Per half augustus zijn Judith Westerink (linker foto) en Karlijn Heger in dienst getreden als medewerkers voor het project 'Gemeentelijk Boombesluit'.

U las in Bomennieuws al eerder over het onderzoek van de Bomenstichting naar de diverse beleidsinstrumenten van gemeenten waarmee bomen een betere bescherming geboden kan worden. In de loop van het volgend jaar wil de Bomenstichting dit onderzoek afronden. Daarvoor was extra ondersteuning nodig mede voor het opstellen van een beleidsadvies. Dankzij de financiële ondersteuning van donateurs en een projectsubsidie van het Ministerie van LNV ontstond de mogelijkheid tot aanstelling van twee medewerkers voor de duur van het project. Judith voltooide vorig jaar haar studie Bosbouw aan de Landbouw Universiteit in Wageningen. Karlijn is bezig met de afronding van haar studie aan de Agrarische Hogeschool Larenstein in Velp. Haar werk zal bij de Bomenstichting een combinatie zijn van dienstverband, stage en het maken van de eindschrijft.

De Tuinen van Ogham geven een Keltische tuin weer, gebaseerd op mythologische gegevens. Zo weten we dat de Kelten een eeuwenoude verering hadden voor de natuur, waarbij zij in het bijzonder bomen centraal stelden. We weten ook dat zij weliswaar hun tradities en verhalen niet opgeschreven hebben maar dat er wel verschillende alfabetten waren, in de vorm van inscripties in stenen of in hout. Een daarvan was het zogenaamde bomenalfabet, een symbolisch alfabet dat tot ongeveer 700 na Christus in gebruik is geweest. Bepaalde eigenschappen, symbolen, bomen, dieren en taken werden verbonden aan verschillende delen van het jaar. En zo komen we bij de Keltische bomenhoroscoop. Voorspellen was een belangrijke activiteit van de Kelten, zij deden dit met in houtstokjes gegraveerde letters van het bomenalfabet. Volgens de Keltische wetten hadden de bomen verschillende rangen; in totaal waren er drie categorieën - stamhoofden, boeren en struiken. Gebaseerd op deze indeling werden de bomen en struiken vervolgens in het alfabet opgenomen. Elke boom en struik kreeg een kleuraanduiding en werd gerelateerd aan de maanden van het Keltische jaar, dat met 1 november begint.

Monumentale bomen in Den Haag

De residentie telt na een uitvoerige herinventarisatie bijna 1300 monumentale en bijzondere bomen. Voor het Haagse publiek is een prachtig uitgevoerde folder vervaardigd met de locatie van de bomen op een kaart aangegeven. In 'Wandelen langs levende monumenten in Den Haag' staan twee wandelroutes beschreven, voorzien van een duidelijke kaart, die beide beginnen op Plein 1813. De ene wandeling voert langs het Lange Voorhout en de Lange Vijverberg, de andere door een deel van de Indische buurt. De folder is gratis verkrijgbaar bij de Dienst Stadsbeheer Den Haag, Kwekerijweg 8, 2597 JK Den Haag, telefoon: 070-3557240. Ook geïnteresseerden buiten de stad kunnen een exemplaar kosteloos toegezonden krijgen.

Landschap Overijssel Een trend gezet?

Eind juni vond de presentatie van een nieuwe stichting plaats: Landschap Overijssel. De uitnodiging was getiteld 'Fusie in het groen' en dat is precies wat er is gebeurd. Het Overijssels Landschap en Landschapsbeheer Overijssel zijn samengegaan in een nieuwe organisatie. Eén organisatie die enerzijds terreinen aankoopt, beheert en deze openstelt voor publiek. Anderzijds biedt de organisatie hulp bij het landschapsbeheer voor zowel boeren als particulieren, ondersteunt zij gemeenten en provincie bij het maken en uitvoeren van hun landschapsbeleid en coördineert zij vrijwilligerswerk.

Kennis, ervaring en creativiteit zijn gebundeld en dat moet tot uitdrukking kunnen komen in de uitvoering van werkzaamheden. Met de fusie is een organisatie ontstaan met een omzet van ruim 9 miljoen per jaar, die 40 medewerkers en 3000 vrijwilligers telt en 4000 hectare eigen natuurterrein beheert.

De laatste jaren is er bij natuurbeschermingsorganisaties een merkbare verschuiving gaande in de samenwerking. Steeds meer landelijk werkende organisaties weten elkaar te vinden als het gaat om uitvoering van presentaties en projecten en het innemen van gezamenlijke standpunten. Op provinciaal niveau is dat niet veel anders. In de meeste provincies kennen we in ons land twee organisaties, zoals dat ook in Overijssel het geval was. Voor het publiek is het vaak verwarrend wat de taken van de beide organisaties zijn en waar men met vragen terecht kan. Ook voor de uitvoering leverde het onduidelijkheden op. Met de fusie in Overijssel is er een centraal aanspreekpunt ontstaan en dat is een goede zaak. Of in de toekomst de organisaties in andere provincies op deze wijze volgen is nog de vraag. In ieder geval is het voorbeeld gegeven en wellicht een trend gezet.

Frank Moens

Rectificaties

In nummer twee stonden enkele foutjes in de fotobijschriften:

- Op bladzijde 15 staat geen oude knotwilg afgebeeld, maar een knotwilg.
- Bij het artikel Grote bomen in kleine tuinen, kleine bomen in grote tuinen is de foto niet gemaakt door de voorzitter van de redactie, maar door Cor van der Schouw uit Wageningen.

Onze excuses!

Bij de 100e geboortedag van W.L. Leclercq

Op 11 september 1999 is het honderd jaar geleden dat natuurliefhebber en bomenkenner Willem Leo Leclercq werd geboren. Leclercq overleed in 1984. Hij is de auteur van het prachtige boek 'Bomenspiegel voor de wandelaar' (Van Kampen, Amsterdam, 4e herdruk 1967). Dit boek is helaas alleen nog in het antiquariaat verkrijgbaar.

In de jaren dertig was Leclercq met o.a. Jac. P. Thijsse een vroeg tegenstander van de kanalisering van de Midden-Limburgse beken. Zijn familie noemde hem plagend 'dendroloog', niet wetend dat dit later een serieus beroep zou worden. Leclercq bezat een stukje bos in het Zelsterdal, waar hij experimenteerde met verschillende combinaties van bomen en planten. Naast zijn beroep van notaris was hij actief in tal van verenigingen en commissies voor natuurbehoud. In 1942 verscheen zijn reeds genoemde Bomenspiegel, met een inleiding van Jac. P. Thijsse. Ook schreef hij 'De woelende mens' (Van Kampen, Amsterdam, 1970) waarin hij op indringende wijze zijn visie op mens en natuur gaf. Toen hij dit boek in 1966 voltooide, was de ecologie nog niet bekend!

Jac. P. Thijsse schreef in Bomenspiegel over Leclercq: 'Het boek is afkomstig van een persoonlijkheid, een man die ons land en ons landschap lief heeft en die is opgegroeid temidden van bossen, goede en slechte. Hij heeft zich niet tevreden gesteld met te bewonderen of te laken maar, natuurlijk gedreven door zijn grote belangstelling, heeft hij zich verdiept in het wezen van bos en bosbouw. Daardoor is hij onvermijdelijk gekomen tot het schrijven van zijn boek, het werk van een geestdriftige, ernstige leek met groot verantwoordelijkheidsgevoel en een brede opvatting van verplichte verdraagzaamheid.'

A.E. Schulte Nordholt / A.A. de Veer

Opdrachten onduidelijk

Fatale goede bedoelingen

Het is een zeer algemeen verschijnsel: door de krachtige wortels van straatbomen opgedrukte straatklinkers, asfalt en tegels. Het is geen fraai gezicht en vaak zelfs gevaarlijk voor de wat slecht ter been zijnde oudere, rappe jogger of moeder met buggy. Dit soort gebreken aan de openbare weg komen aan het licht door een wijkscouw of door oplettende wijkbewoners. Als gemeentelijke groendienst schakel je dan een aannemer in, die tot taak heeft het trottoir en wegdek in de normale staat terug te brengen en ook de boom weer wat meer lucht te geven. Dat de opdracht aan de aannemer duidelijk moet zijn, werd in Utrecht recentelijk weer zonneklaar. Daar sneuvelden in één klap tien acacia's van circa twintig jaar oud. De gemeente had opdracht gegeven om de boomspiegels te vergroten. De stratenmakers hebben, om het geheel weer op goede hoogte te brengen wortels gekapt en afgezaagd, kennelijk in de veronderstelling dat deze acacia's ook wel zonder wortels konden. Daags na deze "opknapbeurt" was het iedereen duidelijk dat ze geen zuchtje wind konden hebben. De brandweer heeft, op last van de gemeente, de bomen moeten omzagen. Doordat zowel de opdracht als de communicatie tussen gemeentelijke dienst en aannemer erg gebrekkig is geweest, kan de gemeente Utrecht de uitvoerders niet aansprakelijk stellen en draait ze zelf voor de kosten op. Deze zomer moet de buurt het met bloembakken doen en in het najaar zullen er nieuwe bomen geplant worden die hopelijk een langer leven hebben dan hun voorgangers. Dit geval is niet uniek voor Utrecht, het komt in den lande regelmatig voor en is meestal het gevolg van miscommunicatie en vage opdrachten. Na alle onduidelijkheid tussen opdrachtgever en uitvoerder is het te hopen dat de communicatie in de toekomst verbetert. Het is zonde van het geld en vooral van de bomen.

Rob van Doesburg

"Hij viel zomaar om ..."

Staatsbosbeheer, honderd jaar werken aan groen Nederland

J. Buis en J.P. Verkaik,
Uitgeverij Matrijs,
ISBN 90 5345 138 2,
f 69,90.

Precies honderd jaar geleden werd Staatsbosbeheer opgericht en om dit heugelijke feit te markeren is een mooi,

lijvig boekwerk verschenen met de titel 'Staatsbosbeheer, honderd jaar werken aan groen Nederland'. In iets minder dan driehonderd rijk geïllustreerde pagina's wordt door J. Buis en J.P. Verkaik de geschiedenis van Staatsbosbeheer verhaald. Staatsbosbeheer werd opgericht om de laatste, nog onverkochte 'woeste gronden' van de staat der Nederlanden te bebossen. Het bezit toen was slechts 13.000 hectare land, nu bestaat het uit 220.000 hectare bos-, veen-, heide- en duingebieden die voor iedereen toegankelijk zijn. Daarmee heeft Staatsbosbeheer zich aangepast aan de sociale en economische veranderingen die zich deze eeuw hebben voltrokken. Het is duidelijk dat de historie van een bedrijf dat werd opgericht om het grondbezit van de Nederlandse staat te beheren veel te bieden heeft voor mensen die geïnteresseerd zijn in het beheer van bos en 'natuur' in Nederland. Dit boek over Staatsbosbeheer geeft een duidelijk en boeiend beeld van de wording en het beheer van de vele verschillende terreinen en landschapstypen waar Staatsbosbeheer de verantwoordelijkheid voor draagt.

Florentine van Eeghen

Plagen in de Boomkwekerij

Margareth van der Horst,
uitgegeven door het
Boomteeltpraktijkonderzoek,
ISBN 90-802469-3-7,
f 50,-

Een verantwoorde aanpak van plaagbestrijding in de boomkwekerij is het doel van het boek 'Plagen in de Boomkwekerij'. Het gebruik van chemische gewasbeschermingsmiddelen staat onder druk en waar het om het kweken van houtige gewassen gaat is een zgn. geïntegreerde plaagbestrijding, nog niet algemeen ingevoerd. Geïntegreerde bestrijding betekent dat men zoveel mogelijk milieu-vriendelijke maatregelen neemt om bepaalde plagen te voorkomen of te genezen en pas in laatste instantie zijn toevlucht neemt tot chemische middelen. Margareth van der Horst die samen met Rob van Tol veel onderzoek deed op dit gebied, schreef de tekst van dit overzichtelijke, handzame boek, dat veel van zijn waarde ontleent aan de duidelijke foto's van de heer A. van Frankenhuyzen. Zowel de plagen zelf als de natuurlijke vijanden van die plagen worden uitgebreid beschreven en in beeld gebracht.

Tot slot wordt terecht opgemerkt dat dit gebied voortdurend in ontwikkeling is en dat de adviezen betreffende bestrijdingsmiddelen steeds aan verandering onderhevig zijn. Een praktisch, doeltreffend en aan te raden boek niet alleen voor gebruik in de boomkwekerij maar ook in het openbaar groen en de particuliere tuin.

Florentine van Eeghen

Draagvlak voor de natuur

beelden, context en instrumenten

C.M. Volker, A.E. Buijs, P. Filius,
N. van den Eeden en H.J.W. Oosterveld
IBN-DLO, LEI-DLO en SC-DLO
56 blz., geniet, geïllustreerd
ISBN 90-327-0271 8
Gratis te bestellen bij o.a. SC-DLO,
Postbus 125, 6700 AC Wageningen

In deze brochure wordt besproken hoe de natuur en het natuurbeleid meer 'draagvlak' bij mensen en groepen van mensen kan worden gegeven. Doel is 'het leveren van kennis die bruikbaar is voor het maken van keuzes bij het formuleren van beleidsdoelen en strategieën'. De lezer moet wel een beetje thuis zijn in het jargon van de sociologie en de beleidswereld om deze mooi uitgegeven en geestig geïllustreerde publicatie goed te kunnen volgen.

Wat voor soort natuurbeelden mensen hebben (van wildernis tot cultuurvolgende natuur), hoe dat komt en hoe het beleid daarop kan inspelen, klassiek dan wel modern, is globaal de volgorde der paragrafen.

Uitspraken van mensen en instellingen worden letterlijk aangehaald waardoor het geheel toch wat minder abstract overkomt dan verwacht. Wat de gemiddelde bomenliefhebber ermee kan, is niet zoveel. Nadenken over zijn/haar eigen natuurbeeld en hoe de boom daarin past, misschien. En, moeilijker, of het beleid daar iets mee doet.

Het valt overigens op dat bomen niet als aparte 'natuurvorm' op hun beleavingsbeeld worden doorgemeten. Bossen doen het natuurlijk(!) heel goed maar de Bomenstichting is zoals bekend veel meer gericht op bomen (los of als groep) in stad en landschap.

Aart de Veer

'Kleine bomen' & 'Coniferen'

W. Oudshoorn's Tuinbibliotheek
Kosmos-Z&K, Groenboekery
ISBN 90 215 3117 8 en 90 215 3127 5
Prijzen per stuk f 19,90

De bekende tuinpublicist W. Oudshoorn heeft zich gewaagd aan een nieuwe serie boekjes over tuinen. Behalve de twee hier besproken boeken over bomen, zijn nog verschenen 'Kuiplanten' en 'Clematis'. 'Kleine bomen' en 'Coniferen' vullen elkaar aan doordat het eerste deel de loofbomen en het tweede deel de naaldbomen behandelt, beide voor toepassing in kleine of middelgrote tuinen.

De boeken zijn mooi uitgegeven en van prachtige foto's voorzien. Overzichtstabellen met de toepasbare soorten naar bijvoorbeeld (uiteindelijk) hoogte, bladkleur en bloeiperiode zouden niet hebben misstaan.

In het boekje over coniferen stelt Oudshoorn de trendy afwijzing van deze bomen aan de kaak – Taxus en Buxus mogen maar de rest van de coniferen zijn voor 'onbenullig in tuinland'. Naar mijn idee valt de schrijver hiermee in zijn eigen valkuil. Wie met de trend mee wil doen koopt alleen 'Kleine bomen' en zal zich niet verdiepen in wat (sommige) coniferen aan een tuin kunnen bijdragen.

Het verdient overigens aanbeveling om de beschouwing te lezen van Douwe van der Heijs over grote bomen in kleine tuinen en omgekeerd, in het vorige nummer van Bomennieuws. Hij heeft daarop een wat meer genuanceerde kijk dan Oudshoorn.

Aart de Veer

bomennieuws

Bomennieuws
24e jaargang, nummer 3, herfst 1999
ISSN 0166-784 X
Een uitgave van de Bomenstichting te
Utrecht

*Beschermvrouwe
Hare Majesteit de Koningin*

Verschijnt 4 X per jaar, oplage: 4500 stuks

Redactie:
Marjan van Elstrand,
Douwe van der Heij
Maartje Nelemans
Aart de Veer
Roelie de Weerd

Eindredactie:
Florentine van Eeghen

Hoofddredatie en vormgeving:
Frank Moens

Productie:
Celeste Koen, Gea van Veen

Aan dit nummer werkten mee:
Rob van Doesburg,
Edwin Koot, Bert Maes

Redactieadres:
Bomenstichting,
Oudegracht 201 bis, 3511 NG Utrecht
tel (030) 234 07 78, fax (030) 231 03 31
e-mail: bomensti@pz.nl
Internet:
<http://www.bomenstichting.nl>

Wilt u een artikel insturen, vraag dan eerst
de richtlijnen en de mogelijke omvang bij
de hoofddredacteur. De redactie beslist over
de plaatsing.

Advertentie-exploitatie:
Bomenstichting, t.a.v. Frank Moens

Druk:
Van den Berg's Drukkerij - Maarn

Overname van artikelen en berichten na
overleg met de redactie.

Gedrukt op Reviva offset 100 grams.

Doelstelling Bomenstichting

Onder het motto 'Met bomen meer mens'
werkt de Bomenstichting aan haar doel:
*de zorg en het respect voor bomen te
bevorderen.*

Zij doet dit door het geven van voorlichting
en advies aan publiek en overheid en het
uitgeven van voorlichtingsmateriaal.
De Bomenstichting is actief betrokken bij
het behoud van bomen en beheert het
register van Monumentale bomen.

Bomennieuws is voor donateurs van de
Bomenstichting gratis.

Donateur wordt u voor:
f40,- per jaar
65+ f 30,- per jaar

2 en 3 oktober

Herfst-tuindagen in Arboretum Trompenburg

Wandelen door het arboretum bete-
kent een ontmoeting met bomen uit
de hele wereld. In de herfst zijn ze
met prachtige kleuren getooid.
Tijdens dit weekend zijn er gespeciali-
seerde kwekers aanwezig, waarbij u
allerlei plantmateriaal van bomen tot
bollen kunt kopen. Daarnaast zijn er
kramen met tuinkunst, -keramiek en
-gereedschap. De inwendige mens
komt aan zijn trekken in het theehuis.
De opbrengst daarvan gaat naar een
goed doel.
Adres: Honingerdijk 86,
Rotterdam-Kralingen
Open op beide dagen van 9.00 - 17.00 uur.
Toegang f 5,- p.p., kinderen tot 16
jaar gratis (onder begeleiding).
Inlichtingen: 020-2330166

9 oktober

Donateursdag Bomenstichting

Von Gimborn Arboretum in Doorn
Inlichtingen bij het secretariaat van de
Bomenstichting
Tel. 030-2340778

19 oktober

5e Dierckx-lezing

**Dendrochronologie - een caleido-
scoop van toepassingen**
Lezing door mw. Dr Ute Sass-
Klaassen, verbonden aan de Stichting
Ring. over dendrochronologie en
dendroecologie
Plaats: Gertrudeskapel, Utrecht
Aanvang: 20.00 uur
De toegang is gratis. Een toegangs-
bewijs kunt u aanvragen bij het secre-
tariaat van de Bomenstichting.

November 1999 t/m januari 2000

Een leven van een eeuwen

Expositie over monumentale en/of
karakteristieke bomen in de Hoeksche
en Zwijndrechtse Waard. Ongeveer 40
exposanten hebben hun favoriete
boom of bomen vastgelegd op
(foto)papier of op doek. Er is een
ruime variatie in gebruikte technieken.
Plaats: Zorgcentrum De hoge Weide,
Grote Weel 1, Strijen
Open: van maandag t/m zaterdag

6 november

Kwaliteitshoutveiling Fort Vechten

De veiling biedt beheerders/eigenaren
de gelegenheid om kleine partijen of
een enkel stamstuk van bijzondere
kwaliteit op de markt te brengen. Hout
dat tot nu toe - bij gebrek aan beter -
vaak in de open haard verdwijnt.
Professionele beeldend kunstenaars,
houtdraaiers en meubelmakers tonen
wat er van het hout kan worden ver-
vaardigd.
Fort Vechten is gelegen iaan de
Marsdijk in Bunnik (naast de A12)
Voor inlichtingen over openingstijden
0317-421711, vragen naar Christine
Naaïen.

Winter 1999/2000

KNNV-cursus Naaldbomen

Het doel is coniferen (naaldbomen)
meer bekendheid te geven en voor-
oordelen tegen deze groep gewassen
weg te nemen.
De cursus bestaat uit vijf lesavonden,
met steeds daarop aansluitend een
zaterdagochtend-excursie. De lessen
worden gegeven met behulp van een
lesboek, dia's en eventueel met
levend takmateriaal.
Plaats: De Witte Dorps huis, De Bilt
Kosten: f 135,- (KNNV-leden f 105,-)
Opgeven voor 15 oktober
Voor meer informatie kunt u contact
opnemen met cursusleider Kees
Marsman, telefoon 030-2202382

Archief- medewerker gezocht

De Bomenstichting beschikt
over een aanzienlijke collec-
tie dia-materiaal waarvoor
een deugdelijk archiefsys-
teem in gebruik moet komen.
De dia's zijn voor eigen
gebruik, bijvoorbeeld in
Bomennieuws of de website,
maar ze worden ook ver-
huurd voor gebruik in andere
tijdschriften, jaarverslagen
en brochures.
De opzet voor het archiveren
is gereed, maar nu komt het
erop aan alle dia's in een
databestand te beschrijven.
Wie wil ons daarmee helpen?
We zoeken iemand die bij-
voorbeeld één vaste dag in
de week als vrijwilliger daar-
voor de komende maanden
tijd heeft en bovendien
beschikt over de nodige ken-
nis van bomen. Enige erva-
ring met het werken met een
automatiseringssysteem zal
het werk ten goede komen.
Heeft u vragen of wilt u
direct reageren? Neem con-
tact op met Frank Moens.
Telefoon 030-2340778.

Rijp & Groen

Verplanten in de zomer

Tijdens de vergadering van de Intergemeentelijke Studiegroep Boomverzorging (ISB) kwam de vraag aan de orde, of er ervaringen zijn met het verplanten van bomen in de zomer. Dit blijkt inderdaad steeds vaker voor te komen. De techniek staat – opnieuw – voor niets, want deze bomen worden zonder voorbereiding opgepakt en elders herplant en overleven het ook nog. Ze hebben dan nog wel een intensieve nazorg nodig in de vorm van water geven.

Is dat nou een ontwikkeling, waar je als bomenliefhebber blij mee moet zijn? In de ISB-vergadering ontstond daarover een interessante discussie. Het blijkt tot nu toe, dat dergelijke, in blad verplante bomen jarenlang stilstaan in hun ontwikkeling. Als je er een jonge boom naast plant, is die na vijf of tien jaar net zo groot en veel gezonder. Toch heeft "het publiek" liever die verplante boom, want in de eerste plaats is die daarmee gered van de zaag en in de tweede plaats staat er op de nieuwe plek meteen een boom van formaat. Dat zo'n boom nog jaren staat te "kwarren" zien de mensen niet, terwijl dat de vakmensen nou juist zo dwars zit. Moet je dan als groenambtenaar doen, wat de mensen willen of wat de boom "wil"?

En waarom kan er niet gewacht worden tot de boom geen blad meer heeft en/of beter voorbereid is? Omdat daar vaak in de praktijk van grote bouwwerken geen tijd voor is. Het is snel kiezen, want de boom moet nu weg: omzagen of verplanten. Als verplanten dan technisch mogelijk is én "sociaal wenselijk" én geld geen rol speelt, dan is die keuze snel gemaakt. Het lijkt een beetje op de ontwikkelingen in de mobiele telefonie: de techniek creëert de behoefte. Eerst wil je er als weldenkend mens niet aan denken en je eindigt ermee, dat je ook een gsm-etje moet hebben, want je moet toch bereikbaar zijn. En je blijft zitten met de kater, want eigenlijk wilde je niet, maar de maatschappij vraagt het.

Gaan we nu massaal bomen verplanten in de zomer? De Bomenstichting zal ervoor blijven pleiten, bomen zoveel mogelijk ter plaatse te sparen. En als het niet anders kan, buiten het groeiseizoen te verplanten na een gedegen voorbereiding. En als dat ook niet anders kan? Ik weet het niet (ik heb ook nog geen GSM).

Pluim

In de Leeuwarder Courant van 7 juni jl. stond een berichtje onder de titel "Weststellingwerf krijgt bomenzorg-team". Ik citeer een deel van het bericht:

"WOLVEGA – De gemeente Weststellingwerf krijgt een bomenzorg-team. Het bestaat uit een ambtenaar van de afdeling groen en mensen met interes-

se voor de historie van Weststellingwerf. Het team zet zich in voor het behoud van beeldbepalende monumentale bomen. In eerste instantie richt het team zich op bomen in eigendom van de gemeente, maar ook particuliere bomen met grote waarde krijgen aandacht.

Als na inspectie blijkt dat een monumentale boom geveld moet worden, wordt dit eerst in het team besproken. Het team wordt opgericht naar aanleiding van een verontruste brief van twee oud-inwoners van Wolvega."

In steeds meer gemeenten ontstaat op een dergelijke manier een betere boombescherming nadat er, net als in Wolvega mensen opkomen voor het behoud van bepaalde bomen. Bij de Bomenstichting zijn we daar natuurlijk alleen maar heel blij mee en ondersteunen we die gemeenten en belangengroepen van harte.

Deelgenoot of Buitenstaander
Maarten Brabers, directeur van het 100-jarige Staatsbosbeheer zei in zijn toespraak bij de officiële viering van dit heugelijke feit iets, waar ik op deze plek nog eens over door wil filosoferen. Hij maakte onderscheid tussen deelgenoten en buitenstaanders in de natuur. Staatsbosbeheer wil natuurlijk graag, dat iedereen zich deelgenoot voelt en datzelfde streeft ook de Bomenstichting na: dat mensen zich onderdeel van de natuur voelen. Wie zichzelf belangrijker vindt dan planten en dieren, wie planten en dieren vies, lastig en eng vindt, die staat buiten de natuur en zal er waarschijnlijk niet erg respectvol mee omgaan. Terwijl mensen, die meer één zijn met de natuur, het vanzelfsprekender zullen vinden, dat cultuur en natuur zich niet laten scheiden en dat de natuur wel eens zo dichtbij komt, dat je er last van kunt hebben. De deelgenoot in de natuur geniet 's zomers van de verscheidenheid aan insecten, terwijl de buitenstaander iedere zweefvlieg voor wesp uitmaakt en doodslaat. De deelgenoot wacht vol spanning af, welke planten er spontaan in zijn tuin opkomen, terwijl de buitenstaander alles wegschoufelt wat hij er niet zelf heeft geplant. Er zijn zoveel voorbeelden, ook als het om bomen gaat. Als Bomenstichting hebben we vaak te maken met mensen, die zich natuurliefhebber noemen ("we gaan elke zondag naar het bos!") maar die de bomen in hun directe omgeving alleen maar lastig vinden. Die rotbomen geven troep, nemen licht weg, en uitzicht, er zitten beestjes in, enzovoort. Kan iemand, die zo over bomen denkt, toch een deelgenoot zijn?

Marjan van Ehlend